

TÜRKİYE'DE
İSTİHBARAT
ÇALIŞMALARI
NİSAN 2025

RA-
POR

Milli İstihbarat Akademisi

TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI

ÇALIŞTAY RAPORU

NİSAN 2025

Milli İstihbarat Akademisi

Millî İstihbarat Akademisi

Telif

Millî İstihbarat Akademisi © 2025

Ankara - TÜRKİYE

Yayın Tarihi: Nisan 2025

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları Millî İstihbarat Akademisine ait olup 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Millî İstihbarat Akademisi

E-Posta: bilgi@mia.edu.tr

"Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir."

TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
YÖNETİCİ ÖZETİ	9
GİRİŞ	11
BÖLÜM 1	
Dünyada İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi	14
BÖLÜM 2	
Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları	24
SONUÇ	36
KAYNAKÇA VE NOTLAR	38

GRAFİK

Grafik 1: Uluslararası Literatürde İstihbarat Çalışmalarında Öne Çıkan Konular	18
Grafik 2: Uluslararası Literatürde Çalışılan Konuların Yıllara Göre Artışı	18

KISALTMALAR

AFIO: Association of Former Intelligence Officers [Eski İstihbarat Görevlileri Derneği]

CIA: Central Intelligence Agency [Merkezî İstihbarat Teşkilatı]

DIA: Defense Intelligence Agency [Savunma İstihbarat Ajansı]

DIS: Defence Intelligence School [Savunma İstihbarat Okulu]

ESIS: European School of Intelligence Studies [Avrupa İstihbarat Çalışmaları Okulu]

FBI: Federal Bureau of Investigation [Federal Soruşturma Bürosu]

JSGA: Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi

MİA: Millî İstihbarat Akademisi

MIT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MSÜ: Millî Savunma Üniversitesi

NIU: National Intelligence University [Ulusal İstihbarat Üniversitesi]

ODNI: Office of the Director of National Intelligence [Ulusal İstihbarat Direktörlüğü]

PA: Polis Akademisi

ÖN SÖZ

İstihbarat, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen akademik bir çalışma alanı olarak ortaya çıkışı çok yenidir. 20. yüzyılda istihbarat servislerinin modernleşmesi ve kurumsallaşması, istihbaratta yeni yöntemlerin ve teknolojilerin ortaya çıkışı, dünya savaşları ve savaşların değişen doğası; istihbarat olgusunu dönüştüren temel dinamiklerdir. İstihbaratın dönüşümüyle birlikte hem yeni sorun alanları hem de yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Doğası gereği çevresiyle etkileşim hâlinde olan istihbarat, her zaman bir dönüşüm içerisinde olmuştur.

İstihbarat çalışmaları; uygulamada karşılaşılan sorunların çözümüne odaklanmakla birlikte günümüzde devletlerin, kurumların, devlet dışı aktörlerin ve şirketlerin bilgi toplama, analiz etme, öngöründe bulunma ve bu bilgileri karar alma süreçlerinde kullanma biçimlerini inceleyen akademik ve uygulamalı bir alan olarak tanımlanmaktadır. Akademik bir çalışma alanı olarak istihbarat; vakaları, süreçleri, yapıları, yöntemleri ve iş yapış biçimi olarak istihbarat kültürlerini kavramsallaştırmaya çalışmaktadır. İstihbaratın uygulanması ile istihbaratın akademik bir alan olarak araştırılması arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir. Pratik ile akademik yaklaşımlar arasındaki etkileşimler ve iş birlikleri, istihbarat çalışmalarını güçlendiren etkenlerdir. Türkiye’de ilk kez Millî İstihbarat Akademisi (MİA) tarafından 26-27 Temmuz 2024 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı’nda, önde gelen uzmanlar ve akademisyenler bir araya gelmiştir. Bu raporda, çalıştaydaki tartışmaların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Etkinlikte, istihbarat çalışmalarının Türkiye ve dünyadaki mevcut durumunun yanı sıra bu alanın gelişmesinin önündeki engeller ve yapılması gerekenler tartışılmıştır. Raporda, çalıştaydaki tartışmaların bir bağlama oturtulabilmesi için önce dünyadaki istihbarat çalışmalarının gelişimi ele alınmış, daha sonra Türkiye’deki istihbarat çalışmalarının genel bir resmi çizilmeye çalışılmıştır. Ardından mezkûr çalıştayda yürütülen tartışmaların belirli bir bölümüne yer verilmiştir.

Türkiye’de akademik bir istihbarat topluluğu oluşturmayı hedefleyen MİA’nın bu kapsamda faaliyetleri devam edecektir. Bu raporun, Türkiye’de istihbarat çalışmaları alanında yürütülen tartışmalara bir katkı sağlamasını temenni ediyor ve konuyla ilgilenen herkese iyi okumalar diliyorum.

Prof. Dr. Talha Köse
Millî İstihbarat Akademisi Başkanı

YÖNETİCİ ÖZETİ

- İstihbarat çalışmaları, 20. yüzyılda gelişen ve uluslararası gelişmelere paralel olarak önemi artan bir disiplindir. ABD’de 1950’lerde, Birleşik Krallık’ta ise 1970’lerde yapılan ilk çalışmaların ardından istihbarat çalışmaları, 1990’lardan itibaren hızlı bir ivme kazanmıştır.
- Türkiye’de istihbarat araştırmalarının belirginleşmeye başlaması da 1990’lı yıllara tekabül etmektedir. Daha öncesinde Türkiye’de erken dönem istihbarat literatürünün; mesleki amaçlarla hazırlanmış gizli kodlu yayınların yanı sıra çoğunlukla akademik ve popüler tarih araştırmaları, anılar ve başta roman olmak üzere edebî metinlerden oluştuğu görülmektedir.
- Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT), istihbarat çalışmaları alanındaki akademik açılımını 2012 yılında yabancı uzmanların da davet edildiği Uluslararası Analiz Konferansı ile başlatmış ve bu eğilim daha sonra yoğunlaşmıştır. Bu dönem aynı zamanda Türkiye’nin stratejik hedefleri doğrultusunda aktif dış politika yürüttüğü, bölgedeki otonomi arayışı ve diğer stratejik açılımların ivmelendiği bir süreç olarak öne çıkmaktadır.
- Türkiye’deki istihbarat çalışmalarının mevcut durumunu değerlendirmek üzere Millî İstihbarat Akademisi (MİA), 26-27 Temmuz 2024 tarihlerinde Ankara’da İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı düzenlemiştir. Çalıştaya, Türkiye’de istihbarat alanında çalışan uzman ve akademisyenler katılmış; Türkiye’deki istihbarat çalışmalarının mevcut durumu, sorunları, yönelimleri, kaynakları, potansiyel çalışma alanları gibi konular değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.
- İstihbarat üzerindeki gizlilik perdesi, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de daha güvenli bir alan olarak tarih çalışmalarını öne çıkarmış; istihbarat çalışmaları içerisinde tarihî araştırma ve yazıların daha büyük bir yer tutmasına zemin hazırlamıştır. Arşivlere ulaşmadaki kısıtlılıklar, tarih çalışmalarının seyrini etkilemiştir.
- Soğuk Savaş’ın bitişi, dünya çapındaki politik atmosferin dönüşümü ve yeni arşivlerin açılmasıyla ivmelenen istihbarat araştırmalarındaki hareketlenme Türkiye’de yansımaları bulmuş ve istihbarat “daha çalışılabilir” hâle gelmiştir.

- İstihbarat çalışmaları açısından 1990'lar ile başlayan süreç, istihbarat çalışmalarını tarih alanının ötesine taşıyarak sosyal ve beşerî bilimlerin araştırma konusu hâline getirmiştir. Türkiye'de istihbarat temalı tezler de bu tarihlerde yapılmaya başlanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren önemli bir çeşitlenme yaşanmış; siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, hukuk vb. alanlardan çalışmalar üretilmeye başlanmıştır.
- 2010'lardan itibaren istihbarat çalışmalarındaki bu yüksek devinime; tezlerin kitap olarak basılmaya başlanması, kimi yayınevleri bünyesinde istihbarat alt yayın dizilerinin ortaya çıkması eşlik etmiş ve daha ziyade edebî tercüme ile tarih anlatılarının domine ettiği geniş istihbarat literatürü giderek daha fazla akademik bir hüviyet kazanmıştır. 2020'lerden itibaren istihbarat alanında akademik dergiler de yayın hayatına başlamıştır.
- Geline nokta dünya çapında istihbarat çalışmalarının bir disiplin olarak ortaya çıkış süreci devam etmektedir. Bu alanın kendine özgü teori ve metodolojisinin geliştirilmesine yönelik tartışmalar sürmektedir.
- Çalıştay katılımcıları, son yıllarda Türkiye'de istihbarat çalışmaları literatürüne giderek artan ilgiyi de göz önünde bulundurarak Türkiye'nin kendi kavramlarını ve teorilerini üretebilecek kapasiteye sahip olduğunu vurgulamıştır.
- Türkiye'de istihbarat çalışmalarının akademik yayın üretimi konusunda hâlen gelişime açık olduğu ifade edilmiştir. Yeni lisansüstü programlar, akademik yayın türleri ve akademik etkinlikler; istihbarat çalışmaları alanındaki dinamizmi artıracaktır. Çalıştay katılımcıları, farklı disiplinlerden sağlanacak katkılarla istihbarat çalışmaları alanında yapılacak yayınların özellikle yöntem konusunda sağlam ayaklara dayanması gerektiği konusunda hemfikirdir.
- Dünyada ve Türkiye'de istihbarat olgusunu anlamlandıran olaylar hızlı biçimde dönüşürken istihbarata ilişkin epistemolojik tartışmaların da devam ettiği görülmektedir. Böyle dinamik bir kavramı ele almak için uygun yaklaşımların ve tekniklerin benimsenmesi önem taşımaktadır.
- İstihbarat topluluğu kavramı geniş ve esnek bir tanımla ele alınırken bu süreçte Türkiye'de istihbarat ve güvenlik alanında çalışan kurumlar arasındaki koordinasyon ve iş birliği de önem kazanmaktadır.
- MİA, lisansüstü programlarının yanı sıra yürüttüğü araştırma projeleri ve kamuya açık yayınları ile istihbarat çalışmalarının güçlendirilmesini desteklemektedir. Aynı zamanda çalıştaylar ve kongreler düzenleyerek istihbarat üzerine çalışan uzman ve akademisyenler arasındaki etkileşimi güçlendirmektedir. Önümüzdeki dönemde ansiklopedik istihbarat sözlüğü, hakemli akademik dergi, istihbarat çalışmaları ders kitabı, istihbarat odaklı ihtisas kütüphanesi gibi projeleriyle MİA, bu alanı desteklemeye devam edecektir.

GİRİŞ

İstihbarat çalışmaları, 20. yüzyılda uluslararası gelişmelere paralel olarak önemi artan bir disiplindir. 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), 1970'lerde Birleşik Krallık'ta yapılan ilk çalışmaların ardından istihbarat disiplininde önemli dönüm noktaları 1990'larda yaşanmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılmasından sonra gizli belgelerin tasnif dışına çıkması, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından istihbarat zafiyetine yönelik çalışmaların artması, 2004 yılında ABD'de İstihbarat Reformu ve Terörizmin Önlenmesi Yasası ile yaşanan gelişmeler ve Birleşik Krallık'ın yanlış istihbarata dayanarak girdiği Irak işgali sonrasında geçirdiği kapsamlı reform; istihbarat çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır.

İstihbarat faaliyetleri sadece devletler tarafından yapılmamaktadır. Devletlerin kurduğu "Five Eyes" (Beş Göz) gibi uluslararası istihbarat paylaşımını hedefleyen organizasyonların yanı sıra terör örgütleri başta olmak üzere devlet dışı aktörlerin ve ticari şirketlerin de istihbarat faaliyetleri yürüttükleri bilinmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak istihbaratın, farklı aktörler tarafından üretimi ve tüketimi de artmıştır. Söz konusu durum, değişen süreçler ve aktörlerle birlikte istihbarat çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır.

Genel itibarıyla istihbarat çalışmaları, bir disiplin olarak mesleki eğitim çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Meslek eğitimi programlarının yan disiplinlerle etkileşim gerektirmesi, uzmanlıkların genişlemesi, terörizm başta olmak üzere hibrit tehditlerdeki artış ve analiz süreçlerinde yaşanan aksaklıklar; istihbarat alanında akademik araştırmalara duyulan ihtiyacı da artırmıştır. Günümüzde bu değişimlere ek olarak bilgi toplama tekniklerinde yaşanan dönüşüm, küresel siyaseti etkileyen aktör sayısındaki yükseliş, istihbarat faaliyetlerine ayrılan ekonomik paydaki artış ve çok kutuplu dünya düzeninin doğurduğu yüksek rekabet ortamı; istihbarat çalışmalarını daha da önemli hâle getirmektedir.

Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT), istihbarat çalışmaları alanındaki akademik açılımını 2012 yılında yabancı uzmanların da davet edildiği Uluslararası Analiz Konferansı ile başlatmış ve bu eğilim daha sonra yoğunlaşmıştır. Bu dönem aynı zamanda Türkiye'nin stratejik hedefleri doğrultusunda aktif dış politika yürüttüğü, bölgedeki otonomi arayışı ve diğer stratejik açılımların ivmelendiği bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Türkiye bir yandan uzun yıllardır devam eden terörizmle mücadelesinde yeni bir

evreye geçerken diğer yandan Suriye, Irak, Libya, Somali gibi bölgelerde operasyonel faaliyetlerini artırarak yeni bir paradigma ve kapasite inşa etmektedir. Türkiye'nin sinyal istihbaratı, siber güvenlik ve istihbarat teknolojileri alanında yapmış olduğu atılımlar da kayda değerdir. Türkiye'nin istihbarat alanındaki bu kapasite ve deneyiminin akademik bir yaklaşımla doktrine edilmesi önem taşımaktadır.

2024 yılında faaliyetlerine başlayan MIA, dünyada ve Türkiye'de istihbarat çalışmaları alanında yaşanan dönüşüm ve ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. MIA, Türkiye'yi etkin bir stratejik aktör olarak konumlandırma hedefine yönelik olarak istihbarat alanında bilimsel bilgi üretiminin zenginleştirilmesi, bu alandaki uzmanlığın akademik perspektifle geliştirilmesi, Türkiye'de istihbarat çalışmalarının ülkemizin özgün ihtiyaç ve öncelikleri doğrultusunda şekillendirilmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda çok kutuplu dünyanın yeni rekabet ortamında Türkiye'de nitelikli ve dünya ile etkileşime açık bir istihbarat topluluğu (intelligence community) oluşturmayı hedeflemektedir.

Söz konusu vizyonun bir parçası olarak MIA, 26-27 Temmuz 2024 tarihlerinde Ankara'da İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı düzenlemiştir. Türkiye'de istihbarat alanında çalışan uzmanlar ve akademisyenler çalıştayda; Türkiye'deki istihbarat çalışmalarının mevcut durumu, sorunları, yönelimleri, kaynakları, potansiyel çalışma alanları gibi konuları değerlendirmiştir.

Bu rapor, bahse konu çalıştayda yapılan değerlendirme ve tartışmaların bir özeti mahiyetindedir. Raporda söz konusu tartışmaları bir bağlama oturtmak amacıyla öncelikle dünyadaki istihbarat çalışmaları ve alandaki farklı ekollerin oluşum süreci ile güncel durumları ele alınmıştır. Ardından Türkiye'de istihbarat araştırmalarının seyrine dair genel bir resim çizilerek çalıştay bağlamında öne çıkan temalara yer verilmiştir. Çalışmanın nihayetinde ise istihbarat araştırmalarının gelişimi çerçevesinde MIA'nın misyonu, rolü ve yaptığı çalışmalar aktarılmıştır.

BÖLÜM 1

DÜNYADA İSTİHBARAT ÇALIŞMALARININ GELİŞİMİ

İstihbarat konusu, uluslararası ilişkiler alanında yeni bir çalışma sahası olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önce ABD’de, sonrasında Birleşik Krallık’ta bilimsel bir çalışma konusu olarak irdelenmeye başlanmıştır. Bu nedenle istihbarat çalışmaları alanında ABD ve Birleşik Krallık ekolleri akademik dünyada öne çıkan odaklardır. Nitekim günümüzde istihbarat çalışmaları alanında akademik tartışmalara büyük ölçüde yön veren *Intelligence and National Security* ve *Intelligence and CounterIntelligence* dergileri de bu ekollerdendir.

İstihbarat literatürü, ilk dönemlerde devlet adamlarının anıları ve bazı istihbarat operasyonlarına dair kısıtlı bildirimlerden ibaret olmuştur. Arşiv merkezli çalışmaların belirleyici etkisi ve disiplinler arası bir yaklaşımın gelişmesiyle birlikte dünya genelinde genişleyerek önemli bir birikime ulaşmıştır.

Bu bölümde; dünyada istihbarat çalışmalarına yön vererek ona bir disiplin hüviyeti kazandırmaya çalışan bilimsel yaklaşımlar, ekoller, akademik dünyanın rolü, istihbarat topluluğu ile etkileşim ve istihbarat çalışmaları alanındaki literatürü şekillendiren diğer gelişmeler ele alınacaktır.

İstihbarat Çalışmaları Literatürünün Gelişmesinde Belirleyici Olan Etmenler

İstihbarat Çalışmaları Alanında Grand Teori Arayışı

1970’li yıllardan önce istihbarat çalışmaları alanında güvenilir akademik kaynaklar sayıca çok azdır. Zira istihbarat topluluğu, hükümetler için de “görünmez adam”dır ve faaliyetleri nadiren sorgulanmaktadır.¹ İlk dönemde belirleyici yayınlar, istihbarat tanımı ve doğası üzerine olmuştur. Dolayısıyla erken dönem çalışmaları, istihbarat servislerinin gerçek dünyadaki etkisini ortaya koyamamakla eleştirilmiştir.²

İstihbarata dair erken dönem popüler anlatılar genellikle Cambridge Beşlisi³ gibi figürler etrafında dönen ihanet, aldatma ve cinayet gibi sansasyonel hikâyeleri merkezine alan ve akademik nosyondan yoksun bir nitelik arz etmektedir.⁴ Bilimsel nitelikli çalışmaların ortaya çıkışı; servislerin faaliyetlerinin tarihlerine odaklanan arşiv belgelerine dayalı tarihî araştırmalarla gerçekleşmiştir.

Tarihsel vakalar ekseninde istihbarat örgütlerinin ve ürünlerinin ne tür fonksiyonlar gördüğünü irdeleyen bu araştırmalar, istihbaratın oluşumunun evrelerindeki temel yeteneklere; haber toplama, analiz ve değerlendirme ile politika yapıcıları bilgilendirme gibi konulara odaklanmıştır.

Christopher Andrew ve David Dilks’in 1984 yılında altını çizdiği üzere istihbarat; modern tarih ve uluslararası ilişkilerin kayıp boyutu olarak daha fazla kalmayacaktır.⁵ Nitekim istihbarat tarihi çalışmalarından sonra, çok sürmeden farklı disiplinler de alana giriş yaparak literatürü zenginleştirecektir. İstihbarat servislerinin kurumsal yapıları ve karar alma süreçlerinde istihbaratın rolünün incelenmesi, istihbarat çalışmalarında yoğunluk kazanmaya başlayan diğer konulardan olacaktır.⁶ Keza hukukçular tarafından istihbarat olgusunun ve kurumlarının hukuki çerçevesi özellikle siyaset bilimciler ve politika yapıcılar tarafından istihbaratın kullanımı, istihbari ve siyasi kurumlar arasındaki etkileşim de bu bağlamda öne çıkan çalışma konuları olacaktır.⁷

Son yıllarda daha fazla ilgi çekmeye başlayan kültürel yaklaşım; kültürün istihbarat uygulamaları üzerindeki etkisini ve bilgi toplulukları olan istihbarat ajanslarının sosyokültürel alanlarla nasıl etkileşime girdiğini irdelemektedir. Bu bağlamda istihbarat profesyonellerinin zihinlerini ve günlük pratikleri kapsamında hayata yaklaşımlarını anlamaya odaklanmaktadır.⁸ Dolayısıyla hem servislerin hem de ulusal kültürün istihbarat uygulamalarını şekillendirmedeki rolü akademik ilginin odağı olmuştur.⁹ Gelinen noktada teorik yaklaşım ve kavramsal çerçeveler geliştirmeye yönelik çabaların özellikle sosyoloji, siyaset bilimi, güvenlik ve uluslararası ilişkiler gibi çeşitli alanlardan güç aldığı görülmektedir.¹⁰

İstihbarat Çalışmaları Alanında Akademilerin Öncü Rolü

İstihbarat çalışmalarının yavaş gelişmesine neden olan ana faktörler; kaynak eksikliği ve istihbarat faaliyetlerine dair gizliliklerdir.¹¹ İstihbarat servislerinin doğaları gereği gizli olması, akademisyenleri kaynaklara ulaşması ve yayın yapması konusunda kısıtlamaktadır.¹² Bu nedenle akademide istihbarat çalışmaları nispeten yeni bir alandır ve bu konudaki güvenilir kitap ve makalelerin sayısı oldukça azdır.¹³

İlk akademik çalışmaların çoğu ABD ve Birleşik Krallık'ta istihbarat tarihine odaklanarak şekillenmiştir. Bunun yanı sıra istihbarat çalışmaları, çeşitli ülkelerde disiplinler arası programlarda kendine yer bularak nicel ve nitel bir artış göstermektedir.¹⁴ Ancak istihbarat çalışmalarının büyük ölçüde ABD ve Birleşik Krallık gibi İngilizce konuşulan ülkeler tarafından domine edilmesi¹⁵ bir tartışma konusudur. Farklı ülkelerin ve kültürlerin istihbarat uygulamalarını karşılaştırmalı olarak inceleyen daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Akademik programların, gelecekteki akademisyenler için mi yoksa istihbarat profesyonelleri için mi mesleki eğitim vermesi gerektiği konusu, süregelen bir başka tartışmadır.¹⁶

İstihbarat çalışmaları üzerine eğitim programları; istihbarat döngüsü, analiz, veri toplama ve yayma süreçlerine odaklanmakla birlikte etik, hukuk ve denetim konularını da ele alan dersler içermektedir.¹⁷ Birçok program, akademisyenler ile eski istihbarat personelinden oluşan hibrit kadro yapısına sahiptir. Bazı dersler ise doğrudan eski istihbarat uzmanları tarafından verilmektedir. Dolayısıyla istihbarat çalışmaları programlarında ders veren birçok öğretim elemanının alanda profesyonel deneyimi bulunmaktadır. Deneyime verilen bu odak, alanın gelişen doğasının da bir göstergesidir.¹⁸

Programların bir bölümü; araştırma, metodoloji ve modelleme üzerine yoğunlaşarak geleceğin istihbarat uzmanlarının yetkinliklerini artırmayı hedeflemektedir. Çoğu program, devlet kurumları veya güvenlik servisleriyle iş birliği yaparak eğitim süreçlerine de katkı sağlamaktadır.¹⁹ Ayrıca uluslararası iş birlikleri sayesinde farklı ülkelerdeki programlar arasında ortak çalışmalar da yürütülmektedir. Birçok program, pratik eğitime ve uygulamalı deneyime büyük bir önem vermektedir. Staj imkânları veya saha çalışmalarıyla öğrencilerin, teorik bilgileri pratik uygulamalarla pekiştirmesi de teşvik edilmektedir.²⁰

Bu programlarla birlikte istihbaratı tarih açısından inceleyen akademik çalışmalar, geleneksel casusluk ve karşı istihbaratın ötesine geçerek istihbarat başarısızlıkları, stratejik uyarı sistemleri ve istihbaratın dış politika üzerindeki etkisi gibi daha geniş konuları da kapsamaya başlamıştır. İstihbarat süreçlerini ve karar alma mekanizmalarını açıklamak için siyaset bilimi, sosyoloji ve psikolojiden yararlanan çalışmalar da ortaya çıkmıştır.²¹

İstihbarat çalışmaları konusunda öne çıkan kurumlardan National Intelligence University [Ulusal İstihbarat Üniversitesi] (NIU), 1962 yılında Defense Intelligence Agency [Savunma İstihbarat Ajansı] (DIA) bünyesinde Defence Intelligence School [Savunma İstihbarat Okulu] (DIS) olarak kurulmuştur. İstihbaratta analist eğitimini geliştirmek amacıyla ABD hükûmeti tarafından 2000 yılında Central Intelligence Agency [Merkezî İstihbarat Teşkilatı] (CIA) bünyesinde Sherman Kent School for Intelligence Analysis [Sherman Kent İstihbarat Analisti Okulu] faaliyete geçirilmiştir. 2002 yılında ise CIA tarafından servis bünyesindeki bütün eğitim faaliyetlerini geniş bir bakış açısıyla yürütmek gayesiyle CIA Üniversitesi kurulmuştur. ABD istihbarat topluluğunun analist eğitimine verdiği önemin diğer yansımaları ise Federal Bureau of Investigation [Federal Soruşturma Bürosu] (FBI) ve Office of the Director of National Intelligence [Ulusal İstihbarat Direktörlüğü] (ODNI) tarafından 2000'li yıllarda oluşturulan eğitim kurumlarıdır.²² ABD'de eğitimler, servis çalışanları ve ordu personeline özeldir. Devlet destekli üniversiteler dışındaki istihbarat çalışmaları programı ilk kez 1992'de Mercyhurst Üniversitesinde oluşturulmuştur.

Öte yandan 1975 yılında ABD'de kurulan Association of Former Intelligence Officers [Eski İstihbarat Görevlileri Derneği] (AFIO) ise *Periscope* gibi yayınlar ve çeşitli etkinliklerle topluma ulaşarak CIA'in kongre soruşturma komisyonları nedeniyle kamuoyu nezdinde yıpranan imajını düzeltmek, istihbaratın ulusal güvenlikteki önemli rolünün anlaşılmasını teşvik etmek ve öğrencilerin ABD istihbarat teşkilatlarında kariyer yapmalarına olan ilgisini beslemek gibi amaçlar güden eğitim odaklı bir sivil toplum kuruluşu olarak dikkat çekmektedir.

Birleşik Krallık'ta istihbarat çalışmalarının akademide ders olarak yer alması, 1991 yılında Galler'de bulunan Aberystwyth Üniversitesinde başlamıştır. Ancak hâlâ bağımsız bir istihbarat çalışmaları programı bulunmamaktadır. Salford Üniversitesi, Birleşik Krallık'ta bağımsız bir istihbarat çalışmaları programı açan ilk üniversitedir. Brunel, Buckingham, Aberystwyth, Salford, Cambridge, King's Collage, Warwick ve Nottingham; Birleşik Krallık'ta istihbarat çalışmaları alanında fakülte ve lisansüstü düzeyde eğitim veren okullar olarak ön plana çıkmaktadır.²³

Neticede ABD'deki üniversiteler istihbarat alanında "training" merkezli bir yaklaşımla ve ticari bir bakış açısıyla istihbarat organizasyonlarında çalışmak isteyen öğrencilere hitap ederken Birleşik Krallık'takilerin genel olarak faaliyetin bilimsel boyutuna ağırlık veren "education" temelinde bir anlayışı hâkim kılmaya çalıştığı söylenebilir.

İstihbarat Çalışmaları Dünyasının Genişlemesi

Birleşik Krallık istihbaratçıları Michael Herman,²⁴ David Omand²⁵ ile ABD'li istihbaratçı Harry Howe Ransom²⁶ Birleşik Krallık ve ABD ekolünün şekillenmesinde oynadıkları kritik roller itibarıyla ön plana çıkan aktörlerdir. Bu durum aynı zamanda ABD ve Birleşik Krallık'ta öncü bazı akademisyenlerin, emekli servis mensupları arasından çıktığının ve onların istihbaratın gizlilikten kaynaklanan kronik handikaplarını, deneyim paylaşımları kapsamında bir akademik ayrıcalığa veya kaynağa dönüştürebildiklerinin de bir göstergesidir.

“İstihbarat” kavramının tanımlanışı, ona dair araştırma yöntem ve yazımı da belirlemektedir. Nitekim ABD ekolünün; istihbarat çalışmalarını daha çok siyaset biliminin bir alt dalı olarak tanımlayarak konumlandığı, tarihsel vaka çalışmalarına çok fazla eğilim göstermediği ve teorik tartışmalara ağırlık verdiği görülmüştür. Ayrıca ABD ekolünün istihbarat alanında eğitime verdiği önemin, ABD istihbaratını daha iyi bir noktaya taşımak gayesinden de kaynaklandığı ileri sürülebilir.

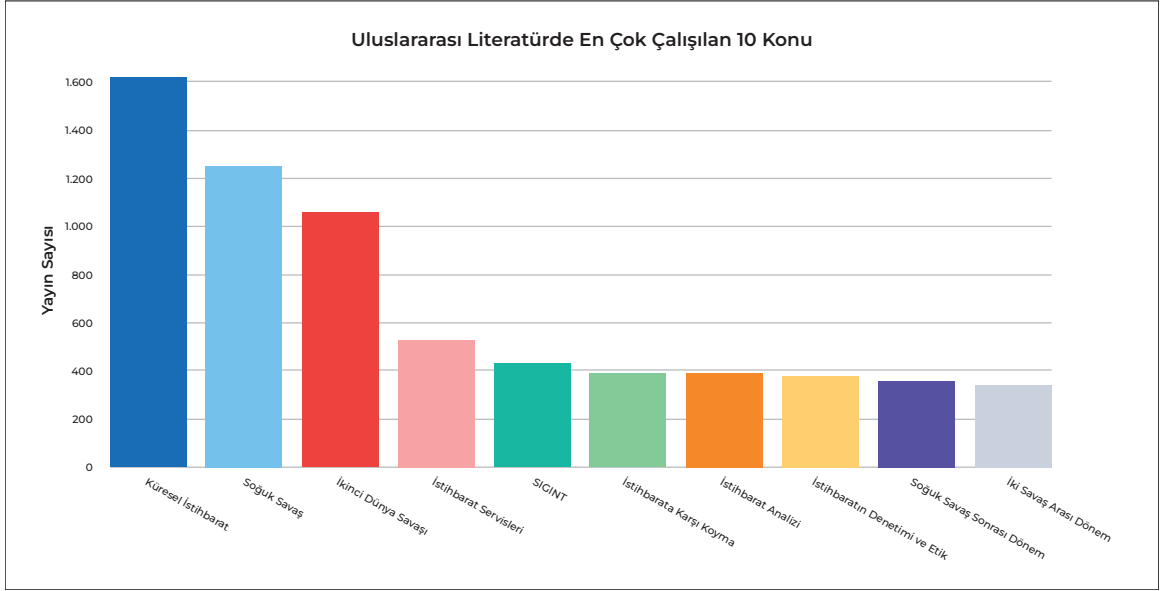
Diğer taraftan ABD’de kök salan ve 1970’lerden itibaren Birleşik Krallık’ta da karşılık bulan istihbarat çalışmalarının, 11 Eylül saldırıları sonrasında Batı dünyasında daha geniş bir coğrafyada kendine alan açtığı gözlemlenmiştir. Nitekim istihbarat servisleri arasındaki iş birliği, 11 Eylül sonrasında Batı dünyası açısından Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerini de kapsayacak şekilde terörizmle savaş stratejisi doğrultusunda genişlemek durumunda kalmıştır.²⁷ Dolayısıyla 11 Eylül sonrası literatürde istihbarat alanında iş birliğini konu alan yayınlar çoğalmıştır. Son 20 yılda yapılan söz konusu çalışmaların sayısında, niteliğinde, coğrafyasında ve kaynakların çeşitliliğinde artış görülmüştür.²⁸

İstihbarat çalışmalarında Avrupa ekolü olan European School of Intelligence Studies [Avrupa İstihbarat Çalışmaları Okulu] (ESIS); ABD ve Birleşik Krallık ekolünden ayrışarak kıta Avrupası’nda nitel yönetime daha fazla ağırlık veren, arşivlere erişim imkânlarından sonuna kadar istifade eden, Doğu-Batı Avrupa ekseninde bütünlük taşıyan bir görünüm arz etmektedir. ESIS, yılda iki konferans temelinde bir araya gelen görece genç bir topluluğu da ifade etmektedir. 1995 yılından beri düzenlenen Uluslararası İstihbarat Tarihi Birliği Konferansı ile 2011 yılından beri düzenlenen Need to Know konferansları, kıta Avrupası ekolünün ön plana çıkan akademik etkinlikleridir.

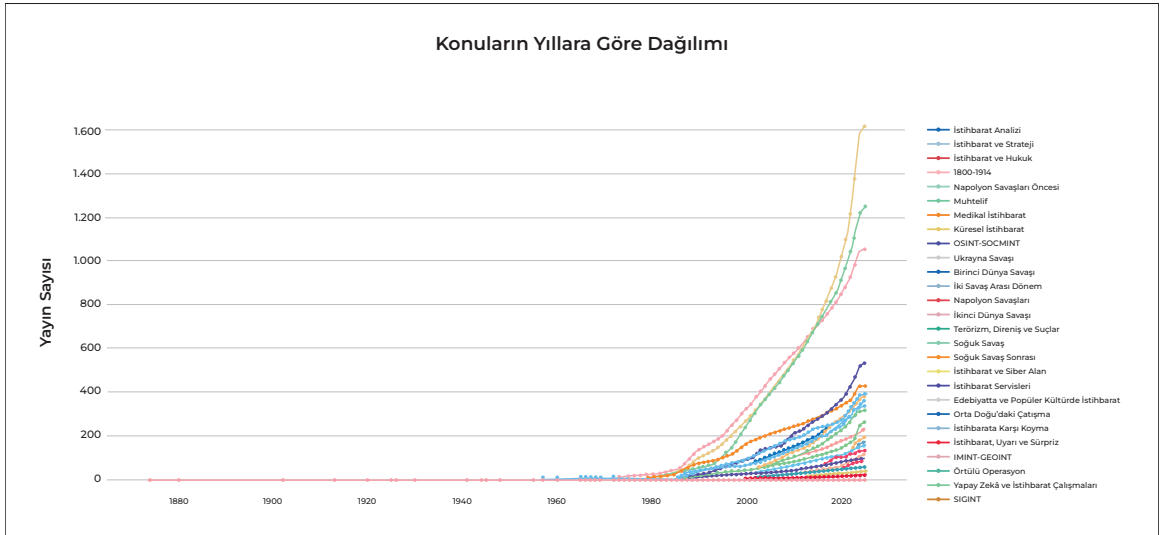
Almanya’da 2001 yılında basılmaya başlanan *Journal of Intelligence History*, bu ekolün en bilinen dergisidir. Avrupa okulunun daha çok tarihsel yaklaşımı esas aldığı ve Soğuk Savaş sonrasında Batı Bloku’na katılan Doğu Avrupa devletlerinin dönem arşivlerine erişimden fazlasıyla istifade ettiği bilinmektedir. Doğu ve Batı blokları istihbarat teşkilatları; istihbarat çarkı, Doğu Bloku servislerinin Batı tipi yapılara dönüşümü ve uluslararası iş birliği gibi konularda literatüre ciddi katkı sağlamaktadır.²⁹

Diğer taraftan Afrika³⁰ ve Asya ülkelerinde³¹ istihbarat kültürü temelinde servisleri irdeleyen yayınlarda da son dönemde artış yaşanmaktadır. Bu kapsamda istihbarat dünyasının kayıp coğrafyalarının servislerine dair yazın da çoğalmaktadır. Bu durumda; Afrika’nın yeniden jeopolitik rekabetin önemli merkezlerinden biri hâline gelmesi ve kıtada terörizm tehdidinin ivmelenmesi ile dünyanın ağırlık merkezinin yeniden Asya’ya kaymakta olması nedeniyle Çin ile ABD arasındaki jeopolitik rekabetin zirve yapmaya başlaması etkili olmuştur.

Grafik 1: Uluslararası Literatürde İstihbarat Çalışmalarında Öne Çıkan Konular³²

Grafik 2: Uluslararası Literatürde Çalışılan Konuların Yıllara Göre Artışı³³

Dünyada istihbarat çalışmaları alanındaki yayınlar 1980'lerden itibaren varlık göstermeye başlamıştır. 2000'lerden sonra ise hem yayın sayısında hem de konu çeşitliliğinde hızlı bir artış gözlemlenmektedir. Uluslararası yayınlar arasında ilk üç sırayı küresel istihbarat, Soğuk Savaş ve II. Dünya Savaşı konulu yayınlar oluşturmaktadır.

İstihbarat Çalışmalarında Tarihsel Perspektif

İstihbarat çalışmaları açısından özellikle irdelenen zaman dilimleri; I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, iki dünya savaşı arası dönem ve Soğuk Savaş Dönemi'dir. Alanda çalışan bilim insanlarının arşivlerdeki çalışmalarına istinaden tarihsel vaka çalışmaları ekseninde, istihbarat çalışmaları literatürüne özellikle Soğuk Savaş Dönemi kapsamında ciddi katkı yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda Soğuk Savaş ve sonrası, Doğu ve Batı kampının faaliyetleri genelde ABD, Birleşik Krallık ve Rusya istihbarat ekolleri tarafından tarihsel veriler ışığında detaylı bir şekilde çalışılmaktadır. Öte yandan I. Dünya Savaşı itibarıyla ön plana çıkmaya başlayan sinyal istihbaratı da zamanla çalışma konuları kapsamında artan bir ağırlığa sahip olmuştur.³⁴

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi daha fazla arşiv açılışına ve istihbaratla ilgili kamu bilincinin artmasına yol açmıştır. Savaştan sonra istihbarat çalışmaları disiplini genişlemiş ve daha fazla lisansüstü öğrencisi ile araştırmacıları cezbetmiştir.³⁵ Bu dönemde popüler kültürde yansımaları bulan romanlar, istihbarat başarısızlıkları ve popüler yayınlar, istihbarat çalışmaları alanındaki gelişmelere yön vermiştir. Söz konusu savaşın bitmesi, alandaki çalışmalara ivme kazandıran önemli bir etken olmuştur. Doğu Bloku'ndan ayrılan bazı ülkelerde KGB belgelerine erişimin mümkün hâle gelmesi, Mitrokhin Arşivleri ismiyle anılan bazı KGB arşiv bilgilerinin 1991 yılında Birleşik Krallık servisinin eline geçmesini müteakip kitap hâline getirilmesi,³⁶ Soğuk Savaş Dönemi'nin daha iyi anlaşılmasını mümkün kılan yayınlara da zemin oluşturmuştur. Ayrıca ABD Başkanı Bill Clinton'ın, 1995 yılında imzaladığı Başkanlık Direktifi ile 25 yılını dolduran gizli belgelerin açıklanmasına imkân tanınması da alanda çalışanlar için önemli bir veri kaynağına ulaşmayı mümkün kılmıştır. Birleşik Krallık'ta 1997 yılında, istihbarat kayıtları için 50 yıllık bir açıklama politikası benimsenmiş ve bu durum MI5, MI6 ve GCHQ'nun yetkilendirilmiş tarihlerinin yazılmasının önünü açmıştır.³⁷

Değişen Tehdit Algıları ve İstihbarat Çalışmalarına Etkisi

Soğuk Savaş Dönemi'nden çok farklı dinamikleri içeren tehditlerin günümüzde çeşitlenmesi,³⁸ servisler üzerinde denetim sağlanmasına yönelik arayışların çoğalması³⁹ ve yaşanan hızlı gelişmeler; istihbarat topluluklarının farklı yetenekleri haiz bir derinliğe ulaşmasını gerektirmiştir.⁴⁰ Bu durum, istihbarat çalışmaları alanında iştilgal edilen konu başlıklarının genişlemesine neden olmuştur. Siber tehditler ve yapay zekâ gibi yeni teknolojiler, uzun süre "ultra gizli" pozisyonda kalmış olan sinyal istihbaratı alanında yayınların çoğalmasını da beraberinde getirmiştir.

Son olarak istihbarat topluluklarının, politika yapım süreçlerinde oynadığı rol giderek artmış ve günümüzün girift problemleriyle mücadele açısından etkili olmuştur. Aynı zamanda analistlerin daha donanımlı hâle getirilmesinde de akademik çalışmaların niteliğini artıran önemli bir etken olmuştur. Bununla birlikte akademi ile istihbarat topluluğu ilişkilerinin yetersiz bir görünüm sergilediği hususu, literatürde ön plana çıkan temalardandır.⁴¹

İstihbarat Alanındaki Başarısızlıkların Akademik Başarıya Dönüşmesi

İstihbarat çalışmalarının bir disiplin olarak genişlemesi pek çok nedene bağlıdır. Bu kapsamda öne çıkan başlıca nedenlerden biri, istihbarat başarısızlıklarıdır. Hâlihazırda istihbarat çalışmaları alanında yapılan yayınların önemli bir bölümü bu konuyu ele almakta olup kamuoyu baskısı ve kurulan araştırma komisyonlarının yayınları, alandaki çalışmaların gelişimini derinden etkilemektedir.⁴²

Güncel dönem istihbarat başarısızlıkları, bazı durumlarda kamuoyu baskısıyla sır perdesinin kaldırılarak akademik alanda güncel çalışmalar yapılması için fırsatlar doğurmuştur. ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olan Pearl Harbor baskınından günümüze kadar istihbarat başarısızlıkları, alanda en çok çalışma yapılan konu başlıklarından olmuştur. Zira kamuoyuna mal olan istihbarat başarısızlıklarının; uluslararası politika alanında kırılmalara yol açtığı ve istihbarat topluluklarında reform tartışmalarına neden olduğu gözlemlenmektedir.⁴³

ABD'de 11 Eylül saldırılarının önlenememesi, savaştan önce iddia edilenin aksine Irak'ın işgali sonrasında kitle imha silahlarına rastlanılamaması, Edward Snowden'ın Batı istihbarat topluluğunun teknik alandaki kapasitesiyle etik ve hukuk dışı faaliyetlerini gündeme taşıyan ifşaları gibi olaylar; kamuoyunun istihbaratın önemi ve siyasallaşması konusunda farkındalığını artırmıştır.⁴⁴ Ayrıca 11 Eylül ve Irak Savaşı'nda istihbarat zafiyetine dair ABD ve Birleşik Krallık'ta kurulan soruşturma komisyonlarının yayımladıkları bazı raporların⁴⁵ alandaki bilimsel yayınlara da yön verdiği bilinmektedir.

11 Eylül sonrasında; Arap Baharı'nın ve DEAŞ'ın ortaya çıkması, Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi gibi stratejik sürprizlerle karşılaşmaya devam eden Batı istihbarat topluluğunda, alınan derslerden hareketle yapısal reforma gidilmesi gerektiği argümanı da literatürde başka bir tartışma alanına işaret etmektedir.⁴⁶ Bu kapsamda politika yapıcılarla ilişkilerde inandırıcılık açısından hangi sorunların yaşandığına, istihbaratın politika yapıcılar açısından faydalı olarak görülüp görülmediğine dair süreçlerin nasıl işlediğine yanıt aranmaktadır.

Daha İyi Bir Servis Yaratma Arayışı

İstihbarat servislerinin çalışmalarına yönelik akademik ilginin artmasının, istihbarat faaliyetlerinin kalitesinin de artmasına sebebiyet vereceği literatürde vurgulanan hususlardan biridir.⁴⁷ Neticede istihbarat başarısızlıkları başta olmak üzere "gizli" tarihten alınan dersler ışığında istihbarat çalışmalarının disiplin hâline getirilmesine yönelik literatürde bir arayış olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla akademi ile servisler arasındaki kopukluğun giderilmesi ve istihbarat topluluğunun gelişimine dair önerilerin eğitim ve analiz faaliyetleri başta olmak üzere çeşitli boyutlarıyla yeniden yapılandırılmasına dair önerilerin gündeme taşınması; istihbarat çalışmalarının pratiğe yansıyan faydasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda özellikle analist eğitiminin önemi hakkında sayıları artan akademik yayınlar ön plana çıkmaktadır.⁴⁸

CIA'de 15 yıl süreyle ABD başkanları için stratejik öngörü raporları üreten büronun başyöneticiliğini de yapmış olan tarihçi Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* adlı ilk versiyonunu 1949 yılında yayımladığı eserinde istihbarat analizine dayalı çalışmaların temelini atmıştır.

Kent'in çalışması, bilimsel temelde istihbarat analizinin önemini ve politika yapımındaki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Bu katkıları, ona istihbarat analizinin babası ünvanını kazandırmıştır.⁴⁹

CIA'in, istihbaratçıların akademik dünyadan istifade etmesi konusunda 1960'lı yıllardan itibaren ciddi bir farkındalığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Analistlerin, istihbarat topluluğu içerisinde ayrı bir profesyonel uzmanlık alanı olarak kariyer planlamasına tabi tutulması ve daha profesyonel bir yapıya kavuşturulması tartışmaları yer edinmiştir.⁵⁰

Diğer taraftan Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı ve sonrasında sinyal istihbaratı alanında elde ettiği başarıların temelini oluşturan Ultra'nın, 1970'li yıllar itibarıyla daha fazla gizlenemeyeceği neticesine varması ve Bletchley Park merkezli şifre kırıcıların faaliyetlerinin gün ışığına çıkmaya başlaması, Birleşik Krallık'ta istihbarat alanında yapılan yayınlarda bir patlamaya sebebiyet vermiştir.⁵¹

İstihbaratın yeni alanlarda kaynak çeşitliği ve zenginliğine erişerek analitik yeteneklerini güçlendirmesi ve eğitmesi vurgusuyla istihbarat topluluğunun değişen görevleri de akademik yazında irdelenmektedir. Ayrıca güncel trendler bağlamında siber güvenliğin toplumsal boyutu, pandemi deneyiminde sağlık alanında küresel tehditlerle mücadele, örtülü operasyonların tekrar artan önemi; son yıllarda istihbarat çalışmaları alanında araştırma gündemine dâhil olmuştur.⁵²

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI

Türkiye'de istihbarat araştırmalarının başlaması 1990'lı yıllara tekabül etmektedir. 2000'li yıllardan itibaren çeşitli lisansüstü programlarda boy göstermeye başlayan ve akademik araştırmaların konusu hâline gelen istihbarat çalışmalarının, müstakil birer programa dönüşmesi 2009 yılında mümkün olmuştur. Daha sonra Millî Savunma Üniversitesine (MSÜ) dönüşecek olan Harp Akademileri Komutanlığına bağlı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü bünyesinde açılan "İstihbarat Çalışmaları Yüksek Lisans Programı" bu açıdan önemli bir gelişmedir. Akabinde Polis Akademisi (PA) ve Jandarma Sahil Güvenlik Akademisinin (JSGA) istihbarat çalışmaları yüksek lisans programlarını açması, istihbarat çalışmalarının nicelik ve nitelik olarak gelişmesine ciddi bir katkı sağlamıştır. Bu gelişme, yeni programların açılmasının yanı sıra ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının istihbarat sektöründe meydana getirdiği büyük dönüşüm ve istihbarat literatürüne getirdiği büyük artışın bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. İlk lisansüstü programlar, istihbaratın doğasına uygun bir biçimde güvenlik kurumlarının himayesindeki yükseköğretim kurumlarında açılmıştır. Buna mukabil İstanbul Aydın Üniversitesinde "Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Yüksek Lisans Programı"nın açılması, istihbarat çalışmalarının daha sivil bir cephede ilerlemesine katkı sağlamıştır.

Yakın geçmişe kadar "mahrem" bir alan olarak görülen, edebî ve popüler yayınların ötesine geçmekte zorlanan istihbarat çalışmaları, önündeki bariyerlerin zayıflamasıyla yeni bir sürece geçmiştir. Bu durumda, Türkiye'nin istihbarat araştırmaları alanında da dünyadaki gelişmeleri yakından takip etme ve rekabet etme arzusunun etkisi olmuştur.

2010'lu yıllar, istihbarat çalışmalarındaki niceliksel artışa ilaveten istihbarat üzerine çalışmalar yapan uzmanların etkileşim zeminlerinin de ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. İstihbarat temalı ulusal ve uluslararası bilimsel toplantıların yapılmaya başlanması hem araştırmaların tartışılması için bir fırsat sunmuş hem de bir istihbarat topluluğu olgusunu düşünülebilir hâle getirmiştir.

Türkiye, 2020'li yıllar itibarıyla istihbarat çalışmalarında niceliksel anlamda artış kaydetmeye başlamıştır. MİT tarafından kurulan Millî İstihbarat Akademisinin (MİA) faaliyete geçmesi, istihbarat çalışmalarında dönüm noktası mahiyetindeki gelişmelerden biridir. Bugüne dek siyaset bilimi, kamu yönetimi, hukuk, iktisat gibi sosyal bilimler ve başta bilgisayar mühendisliği olmak üzere teknik bilimlerin alanında yürütülen istihbarat araştırmaları bu konuya hasredilmiş yüksek lisans programlarının açılmasıyla yeni bir ivme kazanmış; MİA'nın kurulmasıyla birlikte ilk defa müstakil bir kurum altında ifa edilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları: Bir Retrospektif

İstihbarat olgusunun koyu bir gizlilik perdesine sahip olması, aktüel çalışmaların yapılmasını veya geniş kamusal alanda karşılık bulmasını engelleyen, daha ziyade ilgili mesleki çevrelerde sirkülasyona giren bir literatürün oluşmasına neden olan bir etki yapmıştır. Türkiye'de erken dönem istihbarat literatürünün; mesleki kaygılarla hazırlanmış gizli kodlu yayınlar dışında, kabaca telif ve tercüme

olmak üzere akademik/popüler tarih metinleri,⁵³ tamamı kitap formatına bürünemeyen anılar veya anı parçaları, büyük bir kısmı tercüme olmak üzere özellikle roman türündeki edebî metinlerden ve bir ölçüde de tarih araştırmalarından oluştuğu görülmektedir.

İstihbarat üzerindeki gizlilik perdesi, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de daha güvenli bir alan olarak tarihi öne çıkarmış; istihbarat çalışmaları içerisinde tarihî araştırma ve yazıların daha büyük bir yer tutmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı arşivlerinin kısıtlı düzeyde kullanılabilir olması, istihbaratın merkezindeki kurum arşivlerinin tamamen kapalı olmalarıyla baş gösteren kaynak problemi, tarih çalışmalarının da seyrini etkilemiştir. Söz gelimi Osmanlı klasik dönem istihbaratı gibi konular, ciddi çalışmaların konusu olamamıştır. Bununla beraber toplumsal ve siyasal hafızanın önemli bir parçası olan Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve akabinde yürütülen Millî Mücadele Dönemi; istihbarat tarihi çalışmalarına en fazla mevzu teşkil eden başlıklar olarak öne çıkmaktadır.⁵⁴

Millî Mücadele Dönemi'nin istihbarat literatüründe önemli bir konu olmasında; millî kimlik bağlamında taşıdığı büyük anlam, yürütülüşü itibarıyla gizliliğin ve istihbaratın bu süreçte çok merkezî bir rol oynaması, bu dönemde istihbaratın nispeten örgütsel bir çerçeveye sahip olması ve nihayet bu sürecin aktörlerinin yaşıyor ve yazıyor oluşları etkili olmuştur. Öte yandan erken dönem istihbarat çalışmaları bağlamında Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı başta olmak üzere Osmanlı'nın son dönemine ilişkin çalışmalar, daha ziyade istihbarat başarısızlıkları veya yabancı servislerin yürüttükleri operasyonlarla birer çalışma konusu olmuştur. Büyük kaynak problemleriyle malul ve yazarlarının ideolojik bagajlarını sergilemekten kaçın(a)mayan erken dönem istihbarat tarihi literatürü, geniş anlamda bir çatışma alanına dönen Türk tarihçiliğinin problemlerini de bünyesinde barındırmaktadır.⁵⁵

Gerek istihbarat tarihi araştırmaları gerekse de istihbarat araştırmaları açısından nicelik ve nitelik anlamında büyük bir dönüşüm olarak Soğuk Savaş sonrası dönem dikkat çekmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişi, dünya çapındaki gerilimli politik atmosferin dağılmaya başlaması ve yeni arşivlerin açılmasıyla ivme kazanan istihbarat araştırmalarındaki hareketlenme Türkiye'de yansımaları bulmuş ve istihbarat "daha çalışılabilir" hâle gelmiştir.⁵⁶ Türkiye'de Soğuk Savaş'ın bitimine eşlik eden kimi süreçler, istihbarat çalışmalarını da doğrudan etkilemiştir. 1980'lerin başından itibaren tasnif süreci hızlanan Osmanlı arşivlerinin istihbarat tarihi çalışmaları için daha elverişli hâle gelmesi, bu bağlamda zikredilebilecek önemli hususlardan biridir. Böylece istihbarat tarihçiliği, yakın geçmiş merkezli olmaktan uzaklaşma imkânına kavuşmaya başlayacaktır. Öte yandan özellikle 1990'lar tarih yazımına damga vuran post-Kemalist literatürün, yakın tarih konularını daha sağlıklı ele almaya imkân tanıyan bir politik ve psikolojik zemin inşa etmesi de yakın tarih çalışmalarına niteliksel bir katkı yapmıştır. Keza yine 1990'lı yıllar boyunca sosyal tarih ve mikro tarih yaklaşımlarının Türkiye tarihçiliğinde karşılık bulması, popüler tarihçilik alanına yarı akademik bir nosyon kazandırmış; bu durum istihbarat tarihçiliğinde de karşılık bulmaya başlamıştır.

1990'larla başlayan bu süreç, istihbarat çalışmalarını tarih alanının ötesine taşıyarak sosyal ve beşerî bilimlerin araştırma konusu hâline getirmiştir. Türkiye'de istihbarat konulu tezlerin bu tarihlerde yapılmaya başlanması, bu bakımdan bir tesadüf olarak görülmemektedir. Her ne kadar istihbarat

konulu ilk tezlerde tarih boyutu öne çıkarsa da 2000'li yıllardan itibaren önemli bir çeşitlenme yaşanacak; siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, hukuk vb. lisansüstü programları çok sayıda lisansüstü çalışmaya ev sahipliği yapmaya başlayacaktır.⁵⁷

Türkiye'de 1990'lı yıllarda başlayıp 2000'li yıllardan sonra ivme kazanan istihbarat çalışmaları, 2010'lu yıllardan itibaren ciddi bir boyut değişikliğine doğru seyretmeye başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Türkiye'de doğrudan istihbarat çalışmalarına odaklanan bir yüksek lisans programının açılması 2009 yılını bulmuştur. Her ne kadar istihbarat çalışmalarının farklı programlarda yürütülmesi, alanın disiplinler arası karakteriyle bağdaşım nitelikli sonuçlar verse de müstakil lisansüstü programların varlığı, istihbarat çalışmalarının daha güçlü bir kurumsal zemine sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Müstakil programlar, lisansüstü çalışmalarda kayda değer bir artışın yaşanmasına neden olmuştur. Yeni kurumsal zeminde ulusal ve uluslararası nitelikte sempozyum, kongre gibi etkinliklerin ortaya çıkmasıyla asıl önemli etkileri görülmeye başlanacaktır.⁵⁸ Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak bir "istihbarat topluluğu" fikrinin gündeme gelmeye başlaması ihtimal dâhilindedir.

İstihbarat çalışmalarındaki bu yüksek devinime; tezlerin kitap olarak basılması ve bazı yayınevlerinde "istihbarat yayın dizileri"nin ortaya çıkması eşlik etmiştir. Akabinde edebî tercüme ve hamasi tarih anlatılarının domine ettiği geniş istihbarat literatürü giderek daha fazla akademik bir hüviyet kazanmıştır.⁵⁹

Türkiye'de istihbarat çalışmalarının tematik olarak neredeyse her disiplinde işgal ettiği yerin genişlemesine sahne olan 2010'lu yılların açığa çıkardığı bu birikim, 2020'li yıllarda bir sıçrama daha yapmıştır. Akademik alanın dinamikliğinin en önemli göstergelerinden biri olan süreli yayınların ortaya çıkması, bu sıçramanın ilk adımlarından biri olarak değerlendirilebilir. Hakemli akademik dergilerden *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi* (2022) ile *Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi*'nin (2023) ve yarı akademik yarı popüler *İstihbarat Raporu* (2024) dergisinin bu dönemde yayın hayatlarına başlamış olması önemlidir. Diğer taraftan 2023 yılı, MİT'in ilk defa kendi arşivlerinin kullanımına ve yayımlanmasına izin verdiği açık bir MİT tarihi yayınına şahit olmuştur.⁶⁰ Teşkilâtın bu kitap bağlamında sergilediği ve MİT arşiviyle literatür arasındaki ilişkileri güçlendirme iradesini yansıtan tutumu, internet sitesi üzerinden arşiv belgesi paylaşımlarıyla devam etmiştir.⁶¹

Soğuk Savaş'ın bitmesi, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında şekillenen uluslararası konjonktürün etkisinde büyük açılımlar sergileyen istihbarat çalışmalarının Türkiye serüveni hem küresel gelişmelerin hem de bölgesel gelişmelerin etkisiyle şekillenmiştir. Türkiye'nin yoğun olarak 2000'li yıllardan itibaren sergilediği aktif dış politika yaklaşımı, Türkiye'nin özellikle Afrika ve Orta Doğu operasyonları, Arap Baharı sonrasında Türkiye güney hinterlandının istikrarsızlaşması ve bu durumun stratejik tehditleri, 17-25 Aralık yargı darbesi teşebbüsü ve 15 Temmuz darbe girişimlerinin görünür kıldığı tehditler ve boşlukların; istihbarat çalışmalarının temayüllerini ve yeni ilgi odaklarını belirleyen bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

2020'leri istihbarat çalışmaları açısından öne çıkaran en önemli gelişmelerden bir diğeri de alanın 30 yıllık birikim ve kazanımlarını daha üst bir seviyeye taşımak, araştırmalara daha güçlü bir kurumsal

zemin sağlamak, yeni araştırma alanlarını tayin etmek ve desteklemek, Türkiye'nin stratejik öncelikleri ile akademi arasında üretken bir bağ kurmak, nitelikli çalışmaların önündeki bariyerleri olabildiğince kaldırmak ve bir düşünce olarak ortaya çıkan istihbarat topluluğu oluşturma fikrini kuvveden fiile çıkarmak üzere kurulan MİA'dır. Sonraki bölümlerde bahsedileceği üzere MİA; vizyonu, yayınları, akademik etkinlikleri ve üretimi, müfredatı, düzenleyeceği kongre ve çalıştaylarla istihbarat araştırmalarının sonraki on yıllarında belirleyici bir rol oynayacak istihbarat çalışmalarının bir disiplin olma sürecinde doğrudan ve önemli bir rol oynamaktadır.

Millî İstihbarat Akademisi İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı

MİA tarafından 26-27 Temmuz 2024 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı'nda, Türkiye'de istihbarat alanında çalışan akademisyenler ve uzmanlar bir araya gelmiştir. İstihbarat üzerine farklı disiplinlerde araştırmalar yürüten ve yayınlar yapan araştırmacıların katıldığı çalıştayda, istihbarat alanının değerlendirilmesi yapılarak farklı oturumlarda, istihbarat çalışmalarına ilişkin sorunlar tartışmaya açılmıştır. Çalıştayda "istihbarat çalışmalarında teori ve yöntem, istihbarat alanındaki yayın türleri ve nitelikleri, istihbarat tarihi çalışmalarının özel konumu, istihbarat analizi ve eğitimi, istihbarat topluluğu oluşturma çabaları ile Türkiye'de istihbarat çalışmalarının gelişimi için atılabilecek adımlar ve MİA'nın bu süreçteki rolü" istişare edilmiştir.

İstihbarat Çalışmalarında Teori ve Yöntem

İstihbarat çalışmalarında söz konusu terimin kavramsallaştırılması, istihbarat çalışmalarının disiplin olarak sınırlarının belirlenmesi, bu doğrultuda tutarlı teori ve yöntemlerin oluşturulması 2000'li yılların başından itibaren temel tartışma alanlarından biri olagelmiştir. Bu doğrultuda İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı'nın temel odak noktalarından biri de teori ve yöntem tartışmaları olmuştur. Katılımcılardan biri, istihbarat çalışmalarının güvenlik çalışmalarıyla bütünleştirildiğini ancak istihbarat çalışmalarının net bir teorik çerçevesinin olmadığını şöyle vurgulamıştır:

Alanı tanımlayan veya büyük bir teori inşa edenler bulunmuyor. Akademik anlamda bir disiplin olabilmesi için teori ve metodolojiye sahip olunması gerekiyor. Teknik açıdan ayrılsa da metodolojik olarak her bilimin süreci aynıdır. Buradaki temel soru, istihbarat alanının temel bağımlı değişkeninin ne olduğu ve ne olması gerektiğidir. 11 Eylül sonrası bu değişkenin adı konulmuştur. Bu kadar istihbarat birimi olmasına rağmen "11 Eylül'ün haberini nasıl alamadık?" sorusu gündeme gelmiştir. Temel bağımlı değişken, istihbaratın başarısızlığıdır. Bağımlı değişkenin adı konulduğunda, bağımsız değişkenler de ortaya konulabilir. Bir teori oluşturulacaksa bu, kavramların operasyonel hâle getirilmesiyle mümkün olacaktır. Büyük teoriler ortaya çıkacaksa bu değişkenler üzerinden çıkacaktır.

Hâlihazırda istihbarat başarısızlıkları üzerine ciddi bir literatür bulunmaktadır. Bununla birlikte istihbarat çalışmalarının gerçek bir disiplin olarak ortaya çıkabilmesi için çeşitli bağımlı değişkenler üzerinden yeni soruların ortaya konulması önem taşımaktadır. Bir diğer katılımcı, istihbarat çalışmalarının büyük bir teorisinin olmayışını, istihbarattaki kültürel çeşitlilikle ilişkilendirmiştir:

İstihbarat, hayatta kalma meselesi olduğu için özelleştirilmiş bir iş olarak değerlendirilmektedir. Her teşkilatın öncelikleri ve yöntemleri farklılık gösterir. İstihbaratta grand teorisinin olmamasının nedeni, istihbaratın teşkilata ve coğrafyaya özel olmasıdır. 2005 yılında RAND'da istihbarat teorisi üzerine bir konferans yapılmış ve 2009 yılında bu konferansın sonuçlarına dair bir kitap yayımlanmıştır. Burada farklı teoriler tartışılmıştır. Kitabın içeriğine bakıldığında farklı disiplinlerin teorilerinin istihbarat ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Yine 2009 yılında istihbaratın tanımına dair bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Anglosakson ülkeleri hâlâ bu tanıma tartışmaya devam etmektedir. İstihbarat, hedefi anlama ve nüfuz etme olarak tanımlanmaktadır. Sürpriz teorisi, bir güç çarpanı olarak değerlendirilmektedir. Grand teori olmasa da özgün bir teori ortaya konulabilir. Özgün bir istihbarat teorisi, bir meta anlatı üzerinden oluşturulabilir.

Alanı disiplin hâline getirecek teorilerin ortaya konulabilmesi için veriler üzerine inşa edilmiş akademik çalışmaların artması; verilerin yeni araştırma soruları sormaya imkân tanınması önemli görülmektedir. Çalıştaydaki katılımcıların önemli bir kısmı; istihbarat çalışmalarını bilimsel bir disiplin olmaktan ziyade bir çalışma alanı olarak ya da diğer disiplinlere katkı sunan bir yan disiplin olarak tanımlamışlardır. Tarih, uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları, siyaset bilimi, psikoloji, iletişim ve ilgili diğer disiplinler; istihbarat çalışmaları alanındaki problemlere cevap aramak için yöntem ve araçlar sunmaktadır. Katılımcılardan biri, istihbarat çalışmalarıyla diğer disiplinler arasındaki ayrışmanın yöntem ve metot üzerinden değil, teori ve değişkenler üzerinden gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Ancak yine de istihbarat çalışmalarında kullanılacak veriye ulaşma konusunda yaşanan sınırlılıklar, alanın bir disiplin olarak inşasının önünde de engel teşkil etmektedir.

Çalıştaydaki bir diğer katılımcı ise uluslararası literatürde de yer edinen "içeridekiler" ve "dışarıdakiler" arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Buna göre içeride çalışanlar, kurumsal etik ve otokontrolün de dâhil olduğu çeşitli sınırlılıklar nedeniyle eleştirilebilmekte ve açık bilimsel metin üretmekte zorlanmaktadır. Dışarıdan yazanlar ise kurumları bilmedikleri ve bilgiye tam manasıyla erişemedikleri için sınırlı düzeyde üretim gerçekleştirebilmektedir. Buna göre istihbarat teorisinin yıllar boyunca gelişmemesi, içeriden ve dışarıdan çalışanların birleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu iki kitlenin bir araya getirilip çalışma pratiklerinin kurulması, yeni etkileşim imkânlarının yaratılması; her iki tarafın literatüre katkısını güçlendirmek için ihtiyaç duydukları erişim, yöntem ve araçların sunulmasının teşvik edilmesi önemli görülmektedir.

Mevcut teoriler aynı zamanda ilgili ülkenin istihbarat servisinin yapısının ve kültürünün ortaya koyduğu bazı sorunları çözmeye odaklanmakta ve bunu yaparken bir kavram seti ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan literatür, belirli bir bakış açısının da doktrine edilmiş hâli olarak değerlendirilebilir. Mevcut durumda istihbarat çalışmaları literatürüne Anglosakson bir bakış açısı egemen durumdadır. Bu koşullar altında üretilecek akademik metinlerin, mezkûr hâkim yaklaşımdan etkilenmemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla Türkiye'nin istihbarat çalışmaları alanında mevcut birikimini geliştirirken aynı zamanda kendi kavram setlerini üretmeye yönelik çalışmalara ağırlık vermesi gerektiği hususu üzerine çalıştay katılımcıları mutabık kalmıştır. Katılımcılar, son yıllarda Türkiye'de istihbarat çalışmaları literatürüne artan ilgiyi de göz önünde bulundurarak Türkiye'nin kendi kavramlarını ve teorilerini üretebilecek kapasiteye sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları Alanındaki Yayın Türleri

Çalıştayda yürütülen tartışmalarda ortaya çıkan genel tabloya bakıldığında, Türkiye'deki istihbarat literatüründeki çalışmaların, altı kategoride değerlendirilmesi mümkündür. Bunlar arasında öne çıkan ve popüler olan, yabancı/yerli istihbarat teşkilatları ya da kişiler üzerine yazılan çalışmalardır. Bu çalışmaların bazıları amatör nitelikte olmasına rağmen ilgi görmektedir ve geniş okuyucu kitlesi tarafından takip edilmektedir.

İkinci kategoride ise meslekten gelen istihbarat uygulayıcılarının yazdığı teknik ya da taktik konuları ve notları içeren yayınlar yer almaktadır. Bu yayınlar, istihbarat konusuna daha fazla ilgi duyan bir okur kitlesi için hazırlanan eserlerden oluşmaktadır. Üçüncü kategori, yabancı dilden yapılan tercüme eserlerden oluşmaktadır. Bu tercüme, uluslararası literatürdeki bilgi ve deneyimi aktarması açısından önemlidir ancak istihbarat terminolojisine hâkim kişiler tarafından yapılmadığı takdirde teorik çalışmalar açısından karmaşaya neden olabilmektedir.

Dördüncü kategoride lisansüstü çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların büyük bir bölümünde kapsam ve sınırlılık sorununun yaygın olduğu değerlendirilmektedir. Beşinci kategoride editoryal kitap çalışmaları sayılabilir. Bu yayınlar, farklı yazarların bir araya gelerek oluşturdukları eserler olması nedeniyle istihbarat çalışmalarındaki kısıtlılıkları bir şekilde aşmaya çalışan ve literatüre önemli katkı sunan eserlerdir. Son olarak istihbarat tarihi alanındaki çalışmalar müstakil bir kategori olarak değerlendirilebilir. Bunun sebebi, bütün sınırlılıklarına rağmen Türkiye'de istihbarat çalışmalarının önemli bir yer tutması ve son 10 yılda önemli gelişmeler kaydetmesidir. Bir diğer katılımcı, literatürü zenginleştirmek için yeni tartışmaların ortaya konulmasının önemini şöyle vurgulamıştır:

Literatürün zenginleşmesi gerekmektedir. Bunun için sadece ustalığın değil, bilgeliğin de öneminin kavranması gerekir. Literatürün bir boyutu felsefi olmalıdır. İyi istihbaratın ne olduğunun da tartışılması gerekmektedir. Bu doğrultuda hem fen bilimlerine hem de sosyal bilimlere yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Katılımcılar, farklı disiplinlerden sağlanacak katkılarla istihbarat çalışmaları alanında yapılacak araştırmaların özellikle yöntem konusunda sağlam olması gerektiğinde hemfikir olmuştur.

İstihbarat Tarihi Çalışmaları

İstihbarat çalışmalarına tarih disiplini ekseninde bakıldığında, Türkiye'deki durumu 2010 öncesi ve sonrası şeklinde sınıflandırmak mümkündür. 2010 yılı öncesinde bu yayınların belirli sınırlılıklardan dolayı genel anlamda daha az nitelikli olduğu iddia edilebilir. Bunun nedeni, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de istihbarat çalışmalarının millî güvenlikle doğrudan ilişkilendirilmesi nedeniyle araştırmacıların çeşitli zorluklarla karşılaşmasıdır. Çalıştaydaki bir katılımcı, Türkiye özelinde yaşanan sorunu şu ifadelerle ortaya koymuştur:

Operatif gizliliğin önemi, siyasetin aldatılabilir olduğunun düşünülmesi, kaynak ve yatırım gizliliği sebepleriyle bu güvenlikçi anlayış alana hâkim olmuştur. İstihbarat alanındaki güvenlikçi yaklaşım, tasnif kısıtlamasını beraberinde getirmektedir. Kaynaklara erişim zor olduğu için tarihçiler tarafından güncel değinilmeyen çalışmalar yapılmıştır. Arşivlere erişimin kolay olması sebebiyle daha çok Osmanlı ve Selçuklu dönemleri çalışılmıştır.

Türkiye’de istihbarat tarihi alanında yapılan çalışmaların bir kısmı ise kapalı metinlerdir. Bu metinler, istihbarat konusunda uzman olan ancak tarihçi olmayan kişiler tarafından yazılan gündelik ihtiyaca yönelik değerlendirme notları olarak nitelendirilebilir. Bu yayınlar, kurumların ihtiyaçlarını karşılarken genel okuyucu kitlesiyle buluşmadığı için sınırlı bir etki yaratmıştır. İstihbarat çalışmaları alanında kapalıktan dolayı oluşan boşluk, popüler yayınların alan kazanmasına ve güçlenmesine neden olmuştur. Bunlar daha çok kurgulanmış, operatif, maksatlı ve öznel kitap türleri olarak değerlendirilebilir.

2010 sonrası dönemde Arap Baharı’nın yaşanması, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde yaşanan değişimler, küresel siyasette otoriter yönelimler; Türk istihbarat mekanizmasının karar alıcılara daha fazla yakınlığına olanak sağlamıştır. Bu etkiyle birlikte arşivlere erişimin artması, istihbarat çalışmalarının güçlenmesini de sağlamıştır. MSÜ, JSGA ve PA gibi kurumlarda istihbarat ve güvenliğe ilişkin konular üzerine çalışmaların artmasıyla birlikte istihbarat çalışmaları da bir alan olarak gelişmeye başlamıştır.

İstihbarat çalışmalarının özellikle güvenlik kurumlarıyla ilişkili akademiler üzerinden gelişmesi, bu alana diğer akademisyenlerin de ilgi göstererek bilimsel çalışmalara yönelmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda istihbarat disiplininin yeni bir alan olmasının getirdiği zorluk ve fırsatlar hakkında bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

İstihbarat çalışmaları konusundaki zorluklar; alanın bakir olması, bir kurumda gizli olan verilere erişimin diğer bir kurumda mümkün olmaması, manipüle edilmiş bilgiler, arşivlerin açılmasına bağlı olarak yeni bilgilerin eski çalışmaları yanlışlanabilir hâle getirmesidir. Fırsatlar ise alanın bakir olması, tarihî anlatıyı anlaşılır kılması, geçmiş operasyonlardan hareketle gelecek planlamaları fırsatı vermesi, başarı ve başarısızlık konusunda değerlendirme imkânı vermesi şeklinde sıralanabilir.

Sonuç olarak istihbarat arşivlerine ulaşmanın önünde bazı sınırlılıklar olmakla birlikte erişilebilen belge sayısının giderek artması, kurumların bu konuda daha fazla imkân sunması, belgelerin tasniflenmesi sonucu daha fazla araştırmacıya erişimin sunulması, alanın bakir olması nedeniyle çalışılabilecek konuların çeşitliliği gibi hususlar nedeniyle istihbarat tarihi çalışmalarının önümüzdeki dönemde daha fazla ilgi çekebileceği öngörülmektedir.

İstihbarat Analizi ve Eğitimi

İstihbarat çalışmaları alanının odak noktalarından birini, istihbarat analizi süreçlerinin iyileştirilmesi için gerekli yöntem ve araçların uygulayıcılara kazandırılması hususu oluşturmaktadır. Diğer yandan usta-çırak ilişkisiyle öğretilen istihbarat olgusunun akademik anlamda nasıl aktarılabileceği, eğitiminin nasıl verilebileceği sorusu öne çıkmaktadır. Bu konuda dünya genelinde farklı deneyimler ve farklı mekanizmaların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Çalıştaydaki bir katılımcı, bu konuda Türkiye’nin kendi sorularını ortaya koyması gerektiğini vurgulamıştır:

Nitelikli istihbarat nedir? Bu coğrafyada bu iş nasıl yapılır? Bu soruların üzerinde çalışılması önemlidir. Teknik ve fen bilimlerine ihtiyaç vardır ancak çok fazla teknik olduğunda ustalık mı yoksa bilgelik mi tartışması öne çıkmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de istihbarat çalışmaları gelecekte farklı bir yön alacaktır.

Tüm dünyada, istihbarat olgusunu anlamlandıran olaylar hızlı biçimde dönüşürken istihbarata ilişkin epistemolojik tartışmaların da devam ettiği görülmektedir. Böyle dinamik bir kavramı ele almak için uygun yaklaşımların ve tekniklerin benimsenmesi önem taşımaktadır. Bir katılımcı, istihbarat kavramına nasıl baktığımızın onu nasıl tanımlayacağını etkilediğini vurgulayarak cevaplar kadar sorulara odaklanmamız gerektiğini ifade etmiştir:

Analiz ve öğretim açısından hem dünyada hem de Türkiye'de bu alanın eksik kaldığını gözlemliyoruz. İstihbarat toplama, bilgi üretme süreci olarak da değerlendirilmelidir. İstihbarat, özünde toplama aşamasından ziyade bilgi üretmeyi hedeflemektedir. Tek başına veri anlamsızdır, bu veriye anlam katıp bilgi hâline getirmemiz gerekmektedir. Öğrencilerin epistemolojik konularını bilip daha ileri götürmemiz önem taşımaktadır. Bu sayede, öğrencilerin anlayışları ve analiz yetenekleri güçlendirilebilir.

İstihbarat Topluluğu Oluşturmak

MİA'nın temel hedeflerinden biri olan istihbarat topluluğunun oluşturulması da çalıştayda öne çıkan temalardandır. İstihbarat topluluğu kavramı, ABD'de farklı istihbarat teşkilatlarının bir araya geldiği oluşumu ifade ederken Türkiye nezdinde daha geniş ve esnek bir tanıma sahiptir. MİA; Türkiye'de istihbarat konusunda çalışan, bilgi üreten, istihbarat konusundaki tartışmaların tarafı olan kamu ve özel sektörlerdeki paydaşların da dâhil olduğu akademisyen, uygulayıcı, uzman ve ilgili kişilerden oluşan bir istihbarat topluluğu tanımlı yapmaktadır. Bu topluluğun, çok kutuplu dünyanın yeni rekabet ortamında Türkiye'nin ulusal çıkarları ve stratejisi doğrultusunda istihbarat alanında ihtiyaç duyulan tartışmaların yürütüleceği bir platform olması beklenmektedir. MİA tarafından düzenlenen çalıştaylar, sempozyumlar gibi bilimsel etkinliklerin yanı sıra yürütülen araştırma projeleriyle bu alanda çalışan kişiler arasında bir ağ oluşturulması planlanmaktadır. Dolayısıyla istihbarat topluluğunun Türkiye'de yeni bir sinerji yaratacağı, bu alanda yeni çalışmalara ve fikirlere kapı açacağı düşünülmektedir. Bu konudaki tartışmalar bağlamında, bir çalıştay katılımcısı istihbarat topluluğu oluşumu sürecinde yeni etkileşimlerin getireceği imkânları şöyle vurgulamıştır:

Ekosistem içerisinde akademisyenler ve uygulayıcılar arasında bağ oluşturulmalıdır. Bu, yapılan çalışmaların nitelik ve niceliğini artıracaktır. Kurumlar arasında da koordinasyonun artırılması, mükerrer yayınlar ve çalışmaların ortadan kaldırılması ve enerjinin daha verimli kullanılması gerekmektedir.

İstihbarat topluluğu geniş ve esnek bir tanımla ele alınırken bu süreçte Türkiye'de istihbarat ve güvenlik alanında çalışan kurumlar arasındaki koordinasyon ve iş birliği de önem taşımaktadır. MİA, kurulduğu andan itibaren meslek olarak istihbarat ile disiplin olarak istihbarat arasındaki ilişkiyi güçlendirmek, etkileşimi artırmak ve alanların birbirinden beslenmesini temin etmek için yoğun bir çaba göstermektedir. Akademi bünyesinde yürütülen çalıştaylar bilhassa bu açıdan son derece önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Bununla beraber MİA'nın hedeflerinden biri de odağına istihbaratı alan akademisyen ve akademik kurumlar arasındaki ilişkiyi, koordinasyonu güçlendirmek, daha fazla üretim ve tartışma odaklı süreçlere öncülük etmektir. Katılımcıların önemli bir bölümü, akademiler ve enstitüler arasındaki iş birliğinin geliştirilmesinin etkili olacağını teyit etmiştir:

İstihbarat topluluğu için ilk adım atıldı, zemin oluşturuldu. Farklı akademik zeminler üzerinden takımlar oluşturulabilir ve bunlar üzerinde gidilebilir. Esnek bir danışma veya bilim kurulu oluşturulması değerli olabilir. Bu kurul, çeşitli zamanlarda bir araya gelebilir. Öneriler ve yeni gelişmeler üzerine görüşmelerde bulunabilir.

İstihbaratla ilgili konularda fikir, teori ve yayın üretebilecek bir topluluğun ortaya çıkabilmesi için buna uygun zeminin oluşturulması hayati bir öneme sahiptir. Çalıştayda yürütülen tartışmalarda; istihbarat ve ilgili alanlarda çalışan katılımcıların bir araya gelebilecekleri platformların geliştirilmesi, etkinliklerin düzenlenmesi ve katılım sağlanabilecek yayınların üretilmesi hususlarına da dikkat çekilmiştir.

İstihbarat Çalışmalarının Gelişimine Yönelik Çalışmalar

İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı, Türkiye’de bu alanda çalışan akademisyen ve uzmanların bir araya gelerek mevcut durumun tespit edilmesi ve alanın geliştirilmesine yönelik ne tür çalışmalar yapılabileceğine dair tartışmaların yürütülmesiyle son bulmuştur. İstişarelerde şu hususlar öne çıkmıştır:

- MİA’nın istihbarat çalışmalarının gelişimine ve güçlendirilmesine yönelik önemli bir katkı sağlayacağı,
- Akademi tarafından düzenlenen bilimsel toplantıların devam etmesi gerektiği, bu sayede akademisyenler ve uzmanlar arasındaki etkileşimlerin ve tartışmaların zenginlik kazanacağı,
- İstihbarat ve güvenlik ile ilişkili disiplinlerdeki akademisyenlerin de bu etkileşim ağı içerisine dâhil edilmesi gerektiği,
- Türkiye’de kamuoyu ve akademi çevrelerinde yerleşmiş istihbarata ilişkin “mahremiyet” odaklı algının dönüştürülerek bilimsel bir çalışma alanı olarak daha fazla tartışılması ve ele alınması gerektiği,
- Yeni bir disiplin olarak bu alanda çalışacak öğrenci ve genç araştırmacıların yönlendirilmesi ve desteklenmesi gerektiği,
- Kurumlar arası iş birliği ve koordinasyonu geliştirecek iletişim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiği,
- Yeni ortaya çıkacak akademik ağların istihbarat çalışmaları açısından üretimi artıracacağı.

Bu kapsamda MİA’nın hâlihazırda yürütmekte olduğu çalışmalar da vurgulanmıştır. 2024 Ocak ayında faaliyetlerine başlayan MİA, aynı yıl içerisinde “İstihbarat Çalışmaları Yüksek Lisans Programı” ile “Güvenlik Çalışmaları Yüksek Lisans Programı”na öğrenci almıştır. 2024 Eylül ayında öğrenciler ders-başı yapmıştır. Akademinin lisansüstü programlarının müfredatı, dünyadaki muadillerin incelenip Türkiye’nin ihtiyaçları ve hedefleri öncelenecek yürütülen komisyon çalışmaları neticesinde oluşturulmuştur. Eğitim pedagojisinde “problem temelli öğrenme” prensibi benimsenerek hem öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının bu sisteme adaptasyonu için çalışmalar yürütülmüştür.

Türkiye’nin stratejik ilgi alanına giren konularda Akademi tarafından üretilen rapor, analiz ve görüş gibi yayınlar kamuoyu ile paylaşılarak bu konularda ülkemizde gündem oluşturulmasına katkı sunulması hedeflenmektedir. Öte yandan Akademi tarafından düzenlenen sertifika programları ile Türkiye’deki

kamu kurumlarıyla ilgili alanlarda faaliyet gösteren diğer kurumların çalışanlarının belli konularda uzmanlaşmalarına katkı sunulması hedeflenmektedir. MİA'nın, söz konusu faaliyetler dışında, Türkiye'de istihbarat çalışmalarını geliştirmek üzere ilerleyen dönemde hayata geçirmeyi planladığı faaliyetler de bulunmaktadır.

Uluslararası İstihbarat Çalışmaları Kongresi

İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı ile başlayan etkileşim ve iş birliği sürecinin devamı Uluslararası İstihbarat Çalışmaları Kongresi olacaktır. Esasen Türkçe istihbarat literatürünün son çeyrek asırda yaşadığı genişlemenin bir yansıması olarak 2007 yılından itibaren belirli sayıda istihbarat temalı sempozyum yapılmıştır. Bununla beraber etkinliklerin neredeyse tamamının farklı kurumların ev sahipliğinde yapılması ve süreklilik arz etmemesi, söz konusu etkinliklerden elde edilecek faydanın maksimize edilmesinin önünde birer engele dönüşmüştür. MİA'nın ilkini Ekim 2025 yılında gerçekleştirmeyi planladığı Uluslararası İstihbarat Çalışmaları Kongresi'ni düzenli olarak yapacak olması; istihbarat topluluğunun oluşumu, yeni araştırmaların teşvik edilmesi, Türkiye'deki araştırma gündemlerinin uluslararası literatürle etkileşime girmesi, istihbarat çalışmalarının teori ve yöntem açısından güçlenmesi ve nihayet yeni araştırma alanlarına yön verme potansiyelinin açığa çıkması gibi çok sayıda olumlu etkiyi de beraberinde getirecektir.

Ansiklopedik İstihbarat Sözlüğü

MİA'nın bu alanda yapacağı bir diğer projesi, Ansiklopedik İstihbarat Sözlüğü çalışmasıdır. Bahse konu çalışma; Türk istihbaratının mesleki ve akademik birikimini yansıtmakla beraber Türk istihbarat araştırmalarına kavramsal zemin ve yeni odaklar oluşturması açısından da önemli bir rol oynayacaktır. Keza akademik kriterler gözetilerek ve çok yazarlı olarak hazırlanacak olan sözlük, bu yönüyle Türk istihbarat topluluğunun ortak bir ürünü olma hüviyeti de arz edecek çok sayıda yeni projenin temelini teşkil edecektir.

Hakemli Akademik Dergi

MİA'nın Türkiye'deki istihbarat araştırmalarını niteliksel açıdan güçlendireceği bir başka akademik projesi de hakemli akademik dergidir. Türkiye'de istihbarat literatürü her ne kadar özellikle son 15 yılda ciddi bir sıçrama yaşamış olsa da dinamik bir araştırma alanının en önemli göstergelerinden biri olan akademik dergiler açısından yeterli gelişimi henüz kaydedememiştir. Çalıştay katılımcılarının da vurguladığı üzere yüksek akademik kriterlere sahip ve uluslararası indeksler tarafından taranan bir akademik dergi ihtiyacının giderilmesi açısından Akademik'in öncü bir rol alması önemlidir.

Ders Kitapları

Türkçe istihbarat literatürünün malul olduğu önemli zaaflarından biri, söz konusu literatürün tercüme ağırlıklı olmasıdır. Tercüme faaliyetlerinin yoğunluğu her ne kadar dünya literatürünü takip imkânı verse de telif eser sayısının tercümelere oranla düşük bir seyir izlemesi, üretken bir akademik ortamın hem sebeplerinden hem de sonuçlarından biridir. Türk istihbarat kültürünün, geleneğinin, topluluğunun,

düşünme biçiminin, kavramlarının özgün karakter taşıyabilmesi ancak telif geleneğinin güçlenmesiyle gerçekleşebilecek bir olgudur. Güçlü bir telif geleneğinin oluşmasının ilk şartı ise zihinsel formasyon açısından son derece önemli olan, ilgili hassasiyetler ve bakış açılarıyla üretilmiş nitelikli ders kitaplarının ortaya konulmasıdır. Nitelikli ders kitapları farklı kurumlar bünyesinde yürütülen derslerin ortak gündemler üzerinden, kavramsal tutarlılığa sahip bir şekilde yürütülmesine imkân vereceği gibi yeni kavram setleri ve yaklaşımların da ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Öte yandan nitelikli telif ders kitaplarının ortaya çıkması, lisans eğitim programlarından mahrum olan istihbarat eğitimini bilhassa siyasal bilimler lisans eğitim süreçlerinin bir parçası hâline de getirebilecektir. Bunun daha ziyade lisansüstü düzeyde yürütülen istihbarat araştırmalarına yönelimi güçlendirmesi beklenmektedir. MİA, bu amaç ve beklentiler doğrultusunda telif istihbarat ders kitapları hazırlıklarını sürdürmektedir.

İhtisas Kütüphanesi

İstihbarat araştırma(cı)larının bir diğer eksikliği de özellikle bu alana odaklanan bir ihtisas kütüphanesinden mahrum olmasıdır. Çalıştay katılımcılarının pek çoğu arşivlerin kapalı olmasının istihbarat çalışmalarına negatif bir etki yaptığını vurgularken istihbarat alanında nitelikli bir kütüphanenin olmamasını da bu negatif etkiyi artıran önemli bir unsur olarak dile getirmektedir. MİA kütüphanesi, istihbarat ve güvenlik başta olmak üzere ilgili alanlarda dijital ve matbu kaynakları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Orta vadede sadece öğretim elemanları ve öğrencileri için değil, istihbarat topluluğunu teşkil eden bütün araştırmacılar için bir çalışma mekânı olmayı özellikle doktora ve doktora sonrası çalışmalarına ev sahipliği yapmayı amaçlamaktadır.

Müfredat Çalışmaları

Çalıştayın ortaya koyduğu üzere istihbarat araştırma(cı)larının en önemli eksikliklerinden biri de yöntemdir. İstihbaratın bir lisans programının olmaması ve istihbarat araştırmalarına öncülük eden isimlerin büyük bir bölümünün meslek kökenli olmalarından kaynaklanan bu eksikliklerin giderilmesi, alanın geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere nitelikli telif ders kitaplarının hazırlanması, bu açığı kapatmak için bir nebze fonksiyon icra edecekse de sorunu bütünüyle çözemeyeceği açıktır. Bilhassa günümüzde had safhaya ulaşan dijitalleşmenin ortaya çıkardığı “büyük veri” ve yapay zekâ araçlarının bu büyük verinin işlenmesinde sağladığı imkânların kaçırılmaması, bu noktada son derece önem arz etmektedir. Bu durum, bir yönüyle istihbarat eylem ve araştırmaları açısından analizin çok daha önemli bir noktada olduğu; veri analiz teknikleri ve araştırma yöntemlerinin istihbarat eğitim/üretim süreçlerinin vazgeçilmez ve ikame edilemez bir parçası olarak önemsenmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

SONUÇ

SONUÇ

İstihbarat çalışmalarının akademik bir alan olarak 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte önem kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda uluslararası gelişmelere paralel şekilde ortaya çıkan ihtiyaçların bir sonucu olarak disiplin hüviyeti kazanmakta olduğu ifade edilebilir. Nitekim istihbarat üretim ve tüketiminin artması, istihbarat alanındaki akademik çalışmaların artmasını da beraberinde getirmiştir. Konuyla ilgili akademik yazın ağırlıklı olarak Anglosakson dünyaya dair olsa da son dönemde diğer etkili uluslararası oyuncular hakkında yazın oluşmaktadır. Türkiye’de ise istihbarat çalışmaları hâlâ gelişim evresindedir.

Türkiye özellikle 2010 sonrası dönemde dış politika ve terörle mücadelede proaktif bir yaklaşım benimseyerek stratejik kapasitesini güçlendirmiştir. Bu durum, istihbarat alanını da etkilemiş ve istihbarat çalışmalarına duyulan akademik ilgiyi artırmıştır. Türkiye’nin istihbarat kapasitesini artırmaya yönelik girişimler hız kazanmıştır. Dolayısıyla istihbarat alanındaki akademik çalışmaların ve Türkiye’nin sahip olduğu deneyimin nitelikli ve bilimsel bir temele oturtulması için güçlü bir istihbarat çalışmaları topluluğu oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. MİA, bu ihtiyacı karşılamak ve Türkiye’nin istihbarat kapasitesini daha da güçlendirmek amacıyla kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

Akademimiz, söz konusu vizyon ve çalışmaların bir parçası olarak İstihbarat Çalışmaları Çalıştayı düzenleyerek Türkiye’deki istihbarat çalışmalarının mevcut durumunu, potansiyel çalışma alanları ve boşluklarıyla ilgili diğer konuları tartışmış ve analiz etmiştir. Bu raporda, söz konusu tartışmaların bir özeti sunulmuştur. Rapor, istihbarat çalışmalarını ileri götürmek için duyulan ihtiyaçların ortaya konulması ve MİA’nın bu ihtiyaçları karşılamak adına atmayı planladığı adımları kamuoyuyla paylaşması açısından kritik bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA VE NOTLAR

KAYNAKÇA VE NOTLAR

- ¹ Moran, C. R. (2011). *The pursuit of intelligence history: Methods, sources, and trajectories in the United Kingdom*. <https://doi.org/10.1037/e741172011-004>
- ² Gaddis, J. L. (1989). Intelligence, espionage, and Cold War origins. *Diplomatic History*, 13(2), 191–212. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7709.1989.tb00051.x>
- ³ Cambridge Beşlisi'nde yer alan Guy Burgess, Donald Maclean, Anthony Blunt, Kim Philby ve John Cairncross, Cambridge Trinity College'da öğrenim gördükleri sırada Komünist Partiye üye olmuş ve Sovyetler Birliği İstihbaratı (NKVD) tarafından angaje edilmiştir. Birleşik Krallık hükûmeti için çalıştıkları dönemde 1950'li yıllara değin Sovyetler Birliği'ne bilgi aktarmış olup MI6'te üst düzey yöneticilik de yapan ve Sovyetler Birliği'ne iltica eden Kim Philby ön plana çıkmıştır. Casus romanlarıyla ünlü yazar John le Carré, 1974 yılında yayımlanan *Köstebek (Tinker, Tailor, Soldier, Spy)* romanında Cambridge Beşlisi'ni, özel olarak da Kim Philby'nin hikâyesini anlatmaktadır. Yazarın 1963'te *Soğuktan Gelen Casus* ve 1964'te *Looking Glass War* isimli casus romanları da literatürde ön plana çıkmaktadır. Bk. Suda, E. (2024). *John le Carré Romanlarında Soğuk Savaş*. 221B, 1(41).
- ⁴ Bk. Moran, 2011.
- ⁵ Andrew, C, Dilks, D. (1984) *Government and Intelligence Communities in the Twentieth Century*. (Londra, Macmillan).
- ⁶ Scott, L., & Jackson, P. (2004). The study of intelligence in theory and practice. *Intelligence & National Security*, 19(2), 139-169.
- ⁷ Corvaja, A. S., Jeraj, B., & Borghoff, U. M. (2016). The rise of intelligence Studies: a model for Germany? *Connections the Quarterly Journal*, 15(1), 79–106. <https://doi.org/10.11610/connections.15.1.06>
- ⁸ Willmetts, S. (2019). The cultural turn in intelligence studies. *Intelligence & National Security*, 34(6), 800–817. <https://doi.org/10.1080/02684527.2019.1615711>; Moran, C. R. and Hammond A. (2021). "Bringing the 'social'in from the cold: towards a social history of American intelligence." *Cambridge Review of International Affairs*, 34.5 616-636.; Tuinier, P. Zaalberg T.B. and Rietjens S. (2023). "The Social Ties that Bind: Unraveling the Role of Trust in International Intelligence Cooperation." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 36.2 386-422.
- ⁹ Crosston, M. (2015). Cultures, conditions and cognitive closure: Breaking Intelligence Studies' Dependence on Security Studies. *Journal of Strategic Security*, 8(3), 24–45.
- ¹⁰ Bk. Moran, 2011, s. 45.
- ¹¹ Hughes, R. G. (2022). The evolution of historical scholarship and the rise of the visible and accountable national security state: tales from a life in Intelligence Studies. *Intelligence & National Security*, 37(2), 291–312. <https://doi.org/10.1080/02684527.2021.2004667>
- ¹² Bk. Moran, 2011, s. 45.
- ¹³ Johnson, L. K. (2007). *Handbook of intelligence studies*. Routledge eBooks. <https://doi.org/10.4324/9780203089323>
- ¹⁴ Smith, J. (2017). Common thread? The role of professional orientation in U.S. and Non-U.S. intelligence studies programs. *Journal of Strategic Security*, 10(1), 118–142. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.10.1.1541>

- ¹⁵ Gill, P., & Phythian, M. (2018). Developing intelligence theory. *Intelligence & National Security*, 33(4), 467–471. <https://doi.org/10.1080/02684527.2018.1457752>
- ¹⁶ Glees, A. (2013). The future of intelligence studies. *Journal of Strategic Security*, 6(3), 124–127. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.6.3s.13>
- ¹⁷ Bk. Corvaja, 2016, s. 85.; Moran, 2011, s. 45.; Glees, A. (2018). Intelligence studies, universities and security. In *Education, Security and Intelligence Studies* (ss. 19-48). Routledge.
- ¹⁸ Bk. Glees, 2013, s. 125.
- ¹⁹ Goodman, M. S. (2006). Studying and Teaching About Intelligence: The Approach in the United Kingdom. *Studies in Intelligence*, 50(2).
- ²⁰ Bk. Smith, 2017, s. 119-134.; Davies, P. H. (2006). Assessment BASE: Simulating national intelligence assessment in a graduate course. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 19(4), 721-736.; Dylan, H., Goodman, M. S., Jackson, P., Jansen, P. T., Maiolo, J., & Pedersen, T. (2017). The way of the Norse Ravens: merging profession and academe in Norwegian national intelligence higher education. *Intelligence and National Security*, 32(7), 944-960.
- ²¹ Bk. Scott & Jackson, 2004, s. 140.
- ²² Marrin, S. (2009). Training and educating US intelligence analysts. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 22(1), 131-146.
- ²³ Moran, C. R. (Ed.). (2013). *Intelligence Studies in Britain and the US: Historiography since 1945*. Edinburgh University Press.
- ²⁴ Hughes, G. (2021). Michael Herman: Doyen of British Intelligence Studies 1929–2021. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 34(3), 425-431.
- ²⁵ Omand, S. D. (2010). Creating intelligence communities. *Public Policy and Administration*, 25(1), 99-116.
- ²⁶ Johnson, L. K. (2007). Harry Howe Ransom and American intelligence studies. *Intelligence and National Security*, 22(3), 402-428.
- ²⁷ Lefebvre, Stéphane. The difficulties and dilemmas of international intelligence cooperation. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2003, 16.4: 527-542.
- ²⁸ Tuinier, P. (2021). Explaining the depth and breadth of international intelligence cooperation: towards a comprehensive understanding. *Intelligence and National Security*, 36(1), 116-138.
- ²⁹ Buřhak, W., & Friis, T. W. (2020). Shaping the European School of Intelligence Studies. *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 22(3), 139-158.
- ³⁰ Shaffer, R. (Ed.). (2023). *The Handbook of African Intelligence Cultures*. Rowman & Littlefield.
- ³¹ Bennett-Jones, O. (2022). *The handbook of Asian intelligence cultures*: edited by Ryan Shaffer, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- ³² IntelArchive. *Intelligence Studies Network*. Erişim Adresi: <https://intelligence.streamlit.app/> [Erişim Tarihi: 20 Mart 2025].
- ³³ A.g.e.
- ³⁴ Louis, W. R. (2011). *GCHQ: The Uncensored Story of Britain's Most Secret Intelligence Agency*, by Richard J. Aldrich.
- ³⁵ Bk. Moran, 2011, s. 47.

- ³⁶ Andrew, C. (2000). *The Sword and the Shield: the Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*. Hachette UK.
- ³⁷ Bk. Hughes, 2022, s. 301.
- ³⁸ Wirtz, J. J., & George, R. Z. (2022). Assessing Futures Intelligence: Looking Back on Global Trends 2025. *Political Science Quarterly*, 137(3), 481-510.
- ³⁹ Bk. Hughes, 2022, s. 299.
- ⁴⁰ Bk. Scott & Jackson, 2004, s. 141-146.
- ⁴¹ Bk. Marrin, 2009, s. 146.; Dover, R., Goodman, M. S., & White, M. (2017). Two Worlds, One Common Pursuit: Why Greater Engagement with the Academic Community Could Benefit the UK's National Security. *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, 461-477.
- ⁴² Zenko, M. (2020). The coronavirus is the worst intelligence failure in US history. *Foreign Policy*, 25(03).
- ⁴³ Betts, Richard K. "Two faces of intelligence failure: September 11 and Iraq's missing WMD." *Pol. Sci. Q.* 122 (2007): 585.; Betts, Richard K. "Analysis, war, and decision: Why intelligence failures are inevitable." *World politics* 31.1 (1978): 61-89.; Davies 1, Philip HJ. "Intelligence culture and intelligence failure in Britain and the United States." *Cambridge Review of International Affairs* 17.3 (2004): 495-520.; Jervis, Robert. "Reports, politics, and intelligence failures: The case of Iraq." *Secret intelligence*. Routledge, 2013. 215-266.; Pillar, Paul R. "Good literature and bad history: The 9/11 commission's tale of strategic intelligence." *Intelligence and National Security* 21.6 (2006): 1022-1044.
- ⁴⁴ Omand, D. (2015). *Understanding digital intelligence and the norms that might govern it*.
- ⁴⁵ Hughes, R. G., Jackson, P., & Scott, L. (2008). The Butler Report, 2004. In *Exploring Intelligence Archives* (ss. 295-340). Routledge.; Kean, T. H., & Hamilton, L. (2004). *The 9/11 commission report: Final report of the national commission on terrorist attacks upon the United States* (Vol. 1). Government Printing Office.
- ⁴⁶ Meyer, C. (Ed.). (2022). *Estimative Intelligence in European Foreign Policymaking: Learning Lessons from an Era of Surprise*. Edinburgh University Press.
- ⁴⁷ Bk. Glees, 2018, s. 281.
- ⁴⁸ Devanny, J., Dover, R., Goodman, M. S., & Omand, D. (2018). Why the British Government must invest in the next generation of intelligence analysts. *The RUSI Journal*, 163(6), 78-89.; Goodman, M. S., & Omand, D. (2008). What analysts need to understand: The King's intelligence studies program. *Studies in Intelligence*, 52(4).
- ⁴⁹ Olcott, A. (2008). Sherman Kent, Willmoore Kendall, and George Pettee—strategic intelligence in the digital age. *Journal of the American Intelligence Professional*, 53(2).
- ⁵⁰ Marrin, S. (2017). Understanding and improving intelligence analysis by learning from other disciplines. *Intelligence and National Security*, 32(5), 539-547.
- ⁵¹ Bk. Louis, 2011.
- ⁵² Lentzos, F., Goodman, M. S., & Wilson, J. M. (2020). Health security intelligence: engaging across disciplines and sectors. *Intelligence and National Security*, 35(4), 465-476.; Gioe, D. V., Goodman, M. S., & Stevens, T. (2020). Intelligence in the cyber era: Evolution or revolution?. *Political Science Quarterly*, 135(2), 191-224.
- ⁵³ Bu dönem istihbarat tarihi çalışmaları genel itibarıyla örtülü operasyon tarihi külliyyatı gibidir. Birkaç örnek için bk. Ergün Hiçyılmaz, *Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri*, İstanbul: Ünsal Kitapevi, 1979; Ergün Hiçyılmaz, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1990; Tuncay Özkan, *Bir Gizli Servisin Tarihi Milli İstihbarat Teşkilatı*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1997; Emin Demirel, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan*

Günümüze Gizli Servisler, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008; Cemal Anadol, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e Susurluk Dosyası*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2009.

- ⁵⁴ Bu trendin Cumhuriyet Dönemi'ne intikal etmemesinde Cumhuriyet devri istihbarat tarihinin "mahrem" bir tarih olmasının ve Cumhuriyet devri istihbarat arşivlerinin erişilmez niteliğinin büyük etkisi vardır.
- ⁵⁵ I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın istihbarat kurumu olan II. Şube'yi gölgede bırakan Teşkilat-ı Mahsusa, bu tartışmalı literatürün en büyük başlıklarından biridir. Cemal Kutay'ın 1962'de yayımlanan *Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi* kitabı (İstanbul: Tarih Yayınları) ile Philip H. Stoddard'ın 1963'te bir ölçüde Kuşçubaşı Eşref'in anlatılarına dayanarak Teşkilat-ı Mahsusa üzerine yazdığı tezinin inşa ettiği söylem ancak 2010'lardan itibaren daha sağlıklı belge setlerine dayanılarak üretilmiş metinlerle sarsılmaya başlanacaktır. Bu konuda özellikle bk. Polat Safi, *The Ottoman Special Organization - Teşkilat-ı Mahsusa: An inquiry into its operational and administrative characteristics*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara, 2012; aynı yazar, *Eşref Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi*, İstanbul: Kronik, 2020. Teşkilat-ı Mahsusa hakkında tafsilatlı bir çalışma için ayrıca bk. Ahmet Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa Tarihi*, 3 c., İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.
- ⁵⁶ 1980'lerin ortasından itibaren artan bir hızla tasnif edilen Osmanlı arşivleri ve Osmanlıca kaynakların araştırmalara kaynaklık teşkil etmeye başlaması, Osmanlı istihbarat tarihi çalışmalarını bir adım öne çıkarmıştır. Birkaç örnek için bk. Fahriye Emgili, Mustafa Kahramanyol, *Sırbistan'ın Osmanlı Topraklarındaki İstihbarat ve Teşkilatlanma Çalışmaları (1898-1912)*, İstanbul: Cedit Neşriyat, 2012; Ahmet Yüksel, *II. Mahmut Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013; Emre Gör, *Abdülhamid Döneminde İstihbarat - Mutlakiyetten Meşrutiyete İmparatorluğun Haber Alma Faaliyetleri 1876-1909*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2019; Somer Alp Şimşeker, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İstihbaratı İkinci Şube Tarihi*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2022.
- ⁵⁷ İstihbarat alanındaki doktora çalışmalarının 2000'lerden itibaren başladığını ve çok çeşitli üniversite ve bölümlerde yürütüldüğünü belirtmek gerekir. Bu çeşitliliğin bir sebebi de doğrudan istihbarat başlıklı ve odaklı lisansüstü programların henüz doktora eğitimine başlamamış olması yahut mezun vermemiş olmalarıdır.
- ⁵⁸ 2007'den itibaren Türkiye'deki çeşitli üniversitelerin istihbarat temalı ulusal/uluslararası etkinliklere ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Özetle Aralık 2007'de Bilkent Üniversitesinde düzenlenen "Uluslararası Güvenlik İş Birliği: İstihbarat Uygulamaları Konferansı", Eylül 2010'da Polis Akademisinin düzenlediği "İstihbarat Çalışmalarının Demokratik Yönetimi Uluslararası Sempozyumu", Haziran 2012'de MİT'in düzenlediği "İstihbarattan Karar Oluşumuna: Karar Alıcılar İçin İstihbarat Analizi (ICINTA'12)", İstanbul Aydın Üniversitesinin 2013 ve 2014'te düzenlediği "Uluslararası İstihbarat Kongreleri", Jandarma Sahil Güvenlik Akademisinin 2024'te düzenlediği "Uluslararası Güvenlik Kongresi: İstihbarat ve Güvenlik" başlıklı etkinlikler Türkiye'de istihbarat çalışmalarının ve çalışanlarının etkileşimini artıran çok önemli rolleri üstlenmiştir.
- ⁵⁹ İstihbarat tarihi ve servisleri vb. alanlarda "Gizli Teşkilatlar" dizisi ile Kronik Yayınları; istihbarat tarihi bağlamında ise Yeditepe Yayınları öne çıkmaktadır. İş Bankası Kültür Yayınlarının hatıra serisi ise Millî Mücadele'de istihbarat olgusunun anlaşılmasına dair oldukça veri sunmaktadır.
- ⁶⁰ Polat Safi, *Millî İstihbarat Teşkilatı 1826-2023* [İlk Defa Yayımlanan MİT Arşiv Belgeleriyle], İstanbul: Kronik, 2023.
- ⁶¹ Bk. MİT Özel Koleksiyon. Erişim Adresi: https://www.mit.gov.tr/ozel-koleksiyon-detay_belgeler_2.html [Erişim Tarihi: 20 Mart 2025].

RA -
POR

TÜRKİYE'DE
İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI
NİSAN 2025